

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Διπλωματική Εργασία

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ Ε.Ε. ΤΗΝ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ 2008 – 2012 ΚΑΙ ΑΝ ΑΥΤΗ ΕΠΗΡΕΑΣΕ ΤΙΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΤΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

της

ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ

Επιβλέπων Καθηγητής: Αριστείδης Μπιτζένης

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού διπλώματος στο τμήμα
των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Αύγουστος 2012

Πίνακας περιεχομένων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	5
1.1 Εισαγωγή	5
1.2 Ερευνητικό Ερώτημα και Αντικείμενα Έρευνας.....	5
1.3 Μεθοδολογία	6
1.4 Ανάπτυξη της ερευνητικής πρότασης	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2- Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (Ε.Κ.Ε.)	9
2.1 Ορισμός της Ε.Κ.Ε.	9
2.2 Ιστορικές καταβολές της Ε.Κ.Ε.	9
2.3 Κατηγοριοποίηση της Ε.Κ.Ε.	11
2.4 Θεωρητική υπεράσπιση της Ε.Κ.Ε.....	12
2.5 Οι διαφορετικές πτυχές της Ε.Κ.Ε.	15
2.6 Κριτική που ασκείται στην Ε.Κ.Ε.....	15
2.7 Θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της Ε.Κ.Ε.	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ	19
3.1 Οικονομικοί Κύκλοι	19
3.2 Η οικονομική κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2008	21
3.3 Αίτια της « Μεγάλης Ύφεσης» του 2008 – 2009	22
3.3 i. Αποτυχία των αγορών	22
3.3 ii. Αποτυχία του κράτους.....	23
3.3 iii. Άλλες αιτίες.....	24
3.4 Η εξάπλωση της χρηματοοικονομικής κρίσης	25
3.4 i. Ουγγαρία	25
3.4 ii. Ιρλανδία.....	26
3.4 iii. Πορτογαλία	26
3.4 iv. Ντουμπάι	27
3.4 v. Ισλανδία.....	28
3.5 Η περίπτωση της Ελλάδας.....	28

3.6 Βαθύτερα αίτια της εξάπλωσης της κρίσης στην Ευρωζώνη.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - Η Ε.Κ.Ε. ΚΑΙ Η ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	33
4.1 Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην αειφόρο ανάπτυξη της Ε.Ε.	33
4.1 i. Επιμέρους δείκτες της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης.....	33
4.1 ii. Οι υπόλοιποι σύνθετοι δείκτες της αειφόρου ανάπτυξης.....	35
4.2 Σύγκριση οικονομικών μεγεθών και δεικτών σε χώρες της Ε.Ε., που σχετίζονται με την αειφορία και πρακτικές Ε.Κ.Ε.....	36
4.2 i. Δείκτης δημοσίων επενδύσεων	36
4.2 ii. Δείκτης ιδιωτικής επένδυσης	37
4.2 iii. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Η Ε.Κ.Ε. ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ.....	39
5.1 Η Ε.Κ.Ε. των ελληνικών επιχειρήσεων μέσα από περιβαλλοντικά προγράμματα	39
5.2 Πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010».....	40
5.2 i. Σκοπός του προγράμματος «Πράσινη Επιχείρηση 2010» και επιλεξιμότητα δαπανών	40
5.2 ii. Εκδήλωση ενδιαφέροντος και ύψος δημόσιας χρηματοδότησης.....	42
5.2 iii. Στατιστικά στοιχεία για τις επιχειρήσεις που τελικά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010».....	43
5.3 Πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010»	45
5.3 i. Σκοπός του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010» και επιλεξιμότητα δαπανών .	45
5.3 ii. Εκδήλωση ενδιαφέροντος και ύψος δημόσιας χρηματοδότησης.....	48
5.3 iii. Στατιστικά στοιχεία για τις επιχειρήσεις που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και για αυτές που τελικά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010»	49
5.3 iv. Απεντάξεις έργων του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010».....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - Συμπεράσματα - Επίλογος.....	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ:

Τις θερμές ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου δρ. Αριστείδη Μπιτζένη, για την υπομονή του και την άμεση ανταπόκριση στα ερωτήματα που του έθετα κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής διατριβής.

Παράλληλα, θερμές ευχαριστίες στην οικογένειά μου, από την οποία είχα αμέριστη συμπαράσταση για άλλη μια φορά, κατά τη διάρκεια παρακολούθησης και αυτού του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών.

Τέλος, ευχαριστώ τον σύζυγό μου, που αν και νεόνυμφοι, δεν μου παραπονέθηκε καθόλου που άμεση προτεραιότητά μου τους τελευταίους μήνες υπήρξε η ολοκλήρωση της διπλωματικής μου διατριβής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

1.1 Εισαγωγή

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (Ε.Κ.Ε.) είναι ένας όρος που ολοένα και περισσότερο ακούγεται οικείος τα τελευταία χρόνια, καθώς πολλές επιχειρήσεις στην Ελλάδα και τη λοιπή Ευρωπαϊκή Ένωση στράφηκαν σε ένα μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης με ανταποδοτικές ενέργειες για το κοινωνικό σύνολο. Το επιχειρηματικό μοντέλο που περιλάμβανε πολιτικές Ε.Κ.Ε. αναπτύχθηκε σε περίοδο ευρωπαϊκής οικονομικής σταθερότητας. Όμως τα τελευταία πέντε χρόνια η Ε.Ε. αντιμετωπίζει μια οικονομική κρίση, από τις χειρότερες στην ιστορία της, που έχει και την Ελλάδα ως πρωταγωνιστή. Η οικονομική και χρηματοοικονομική κρίση ξεκίνησε στα τέλη του 2007 και το 2008 η Ε.Ε. μπήκε στο μάτι του κυκλώνα.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνήσει αν τα δεινά οικονομικά δεδομένα των πέντε τελευταίων ετών επηρέασαν την υιοθέτηση πρακτικών Ε.Κ.Ε. στο χώρο της Ε.Ε.. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα τεκταινόμενα στην Ελλάδα. Για τη λήψη απαντήσεων θα εξετάσουμε την αποδοχή που είχαν δύο εθνικά συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα, με περιβαλλοντικό περιεχόμενο, που απευθύνονταν σε ελληνικές επιχειρήσεις.

1.2 Ερευνητικό Ερώτημα και Αντικείμενα Έρευνας

Τα οικονομικά δεινά που έπληξαν την Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2008 και έπειτα, έχουν και την Ελλάδα ως πρωταγωνίστρια από το 2010 ως σήμερα. Παράλληλα, τα προηγούμενα χρόνια, οικοδομήθηκε στην Ε.Ε. το μοντέλο της αειφόρου ανάπτυξης, για την αποφυγή της εξάντλησης των φυσικών πόρων, ενώ γνώρισαν αποδοχή οι πολιτικές της Ε.Κ.Ε που έχουν στο επίκεντρο την ανταποδοτικότητα των επιχειρήσεων στο κοινωνικό σύνολο.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να απαντήσει στο παρακάτω ερευνητικό ερώτημα (Ε.Ε.):

Ε.Ε. 1: Επηρεάζει τις πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Ε.Κ.Ε) των ελληνικών επιχειρήσεων, η ευρωπαϊκή οικονομική κρίση της τελευταίας πενταετίας και πιο συγκεκριμένα η ελληνική της διάσταση;

Προκειμένου να απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα τα Αντικείμενα Έρευνας (Α.Ε.) της εργασίας θα είναι:

Α.Ε. 1: Να εξετάσει τις καταβολές της Ε.Κ.Ε και την κατηγοριοποίησή της.

Α.Ε. 2: Να αναζητήσει, μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας, τα αποτελέσματα εφαρμογής των πρακτικών της σε επιχειρήσεις.

Α.Ε. 3: Να εξετάσει την οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2008 – 2009 και τις προεκτάσεις που αυτή είχε στην Ελλάδα.

Α.Ε. 4: Να αναζητήσει τον αντίκτυπο που είχε η οικονομική κρίση στους δείκτες αειφόρου ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Α.Ε. 5: Να διερευνήσει την αποδοχή που είχαν εν μέσω κρίσης, συγχρηματοδοτούμενα εθνικά προγράμματα με περιβαλλοντική διάσταση, από τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα.

Α.Ε. 6: Να συγκρίνει τους ελληνικούς δείκτες δημόσιας και ιδιωτικής δραστηριότητας με αυτούς άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.3 Μεθοδολογία

Για την επίτευξη του στόχου της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί πρωτίστως, η ανάλυση με ποιοτικά δεδομένα, μέσω βιβλιογραφικής έρευνας. Επιπρόσθετα, θα χρησιμοποιηθούν και ποσοτικά δεδομένα που προκύπτουν από την ανάλυση εγγράφων επιχειρησιακών προγραμμάτων του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας. Στα ποιοτικά δεδομένα χρησιμοποιούνται μη αριθμητικές μέθοδοι συγκέντρωσης ή μη αριθμητικές τεχνικές ανάλυσης, ενώ τα ποσοτικά δεδομένα χρησιμοποιούν αριθμητικές μεθόδους συγκέντρωσης ή αριθμητικές τεχνικές ανάλυσης (Thomas, 2004).

Ο Burns (2000), σημειώνει ότι η ποιοτική προσέγγιση έχει ως επιστημονικό έρεισμα τη θέση ότι δεν μπορούμε να περιβάλλουμε την πραγματικότητα μέσα σε αριθμητική κατηγοριοποίηση. Η ποιοτική έρευνα όπως σημειώνει «δίνει έμφαση στην εγκυρότητα των δομών με πολλαπλή έννοια και την ολιστική ανάλυση, σε αντίθεση με τα κριτήρια της αξιοπιστίας και της στατιστικής στεγανοποίησης της

ποσοτικής έρευνας» (σ. 11). Σύμφωνα με τον Creswell (1994), κατά τη συγκέντρωση των ποιοτικών δεδομένων οι διαδικασίες περιλαμβάνουν τέσσερις βασικές μεθόδους: έγγραφα, παρατήρηση, συνεντεύξεις και οπτικές εικόνες. Ο πρώτος τύπος έχει επιλεγεί σε αυτή την έρευνα, μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας και την ανασκόπησή της, ώστε να διερευνήσουμε δύο από τους πυλώνες που στηρίζουν την παρούσα εργασία, την Ε.Κ.Ε και την ευρωπαϊκή οικονομική κρίση της τελευταίας τετραετίας.

Από την άλλη πλευρά, στην ποσοτική προσέγγιση, ο ερευνητής αναπτύσσει την γνώση του μαζεύοντας δεδομένα με μεθόδους που οδηγούν σε στατιστικά δεδομένα (Creswell, 2003). Ο ίδιος συγγραφέας θεωρεί την έρευνα και τη διεξαγωγή πειραμάτων ως τις πιο σημαντικές ποσοτικές μεθόδους (Creswell, 1994). Από την ανάλυση των αριθμητικών δεδομένων, για τη συμμετοχή σε δύο επιχειρησιακά προγράμματα του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, αναμένουμε να εξαχθούν αντικειμενικά αποτελέσματα για την υιοθέτηση πρακτικών Ε.Κ.Ε από τις ελληνικές επιχειρήσεις.

1.4 Ανάπτυξη της ερευνητικής πρότασης

Προκειμένου να απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα, στο κυρίως σώμα της εργασίας αναπτύσσονται τα αντικείμενα της έρευνας. Καταβλήθηκε προσπάθεια να αναλυθούν οι δύο πυλώνες του ερευνητικού ερωτήματος ξεχωριστά και εν συνεχεία να συνδυαστούν, ώστε να προκύψουν τα συμπεράσματα. Στόχος υπήρξε, να διερευνηθεί πρώτα το γενικό και έπειτα να γίνει εστίαση στο ειδικό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο που ακολουθεί αναλύεται η Ε.Κ.Ε.. Δίδεται ο ορισμός της, όπου καθώς δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός, ανατρέχουμε στους τρεις επικρατέστερους. Στη συνέχεια του κεφαλαίου μας απασχολούν οι ιστορικές καταβολές της και η κατηγοριοποίησή της που ανέπτυξε ο Frederick, (1986). Σταθμός για την αποδοχή της Ε.Κ.Ε. από την επιστημονική κοινότητα, υπήρξε η διατύπωση της θεωρίας των ομάδων ενδιαφέροντος από τον Freeman (1984), και αυτή είναι που αναπτύσσεται στη συνέχεια του κεφαλαίου. Ακολουθεί η παράθεση των διαφορετικών πτυχών της Ε.Κ.Ε. και για λόγους αντικειμενικότητας, διατυπώνονται τα επιχειρήματα που προβάλλουν οι ενάντιοί της. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με

ανασκόπηση ερευνητικών εργασιών που παρουσιάζουν τα θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή πρακτικών Ε.Κ.Ε. από επιχειρήσεις.

Το τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται τον δεύτερο πυλώνα του ερευνητικού ερωτήματος, που είναι η μεγάλη οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει η Ε.Ε. τα τέσσερα πέντε χρόνια. Στην αρχή γίνεται αναφορά στους Επιχειρηματικούς Οικονομικούς Κύκλους που απαντώνται σε μια οικονομία και αναπτύσσονται οι διαφορετικές φάσεις τους. Κατόπιν, γίνεται μνεία στην οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Ε.Ε. το 2008 και αναζητούνται τα αίτια που την προκάλεσαν. Από τις ΗΠΑ, και συγκεκριμένα από την αγορά των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, η κρίση επεκτάθηκε σε όλο τον κόσμο και επηρέασε ραγδαία την οικονομική κατάσταση στην Ε.Ε.. Ακολουθεί ένα χρονολόγιο των γεγονότων με τις χώρες που πλέον υπέφεραν από αυτή, ενώ στο τέλος του κεφαλαίου εξετάζεται εμπειριστατωμένα η περίπτωση της Ελλάδας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται η σύνδεση των δύο πυλώνων της τρέχουσας ερευνητικής εργασίας. Εξετάζονται οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην αειφόρο ανάπτυξη της Ε.Ε., όπως παρουσιάζονται σε σχετική έκθεση της Eurostat, (2011). Συγκεκριμένα, αναλύονται επιμέρους δείκτες που μετρούν την αειφόρο ανάπτυξη, και οι διακυμάνσεις τους. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την σύγκριση οικονομικών δεικτών από διάφορες χώρες της Ευρωζώνης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας και εξάγονται κάποια πρώτα συμπεράσματα.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφιερώνεται στην Ε.Κ.Ε. που αναπτύσσουν οι ελληνικές επιχειρήσεις κατά την περίοδο της κρίσης. Προκειμένου να εξαχθούν πιο αντικειμενικά αποτελέσματα, χρησιμοποιούνται τα δεδομένα από δύο περιβαλλοντικά προγράμματα που αναρτήθηκαν το 2010, και αποτέλεσαν πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας (ΥΠΟΙΑΝ). Τα παρεχόμενα στοιχεία αναλύονται και εξάγονται στατιστικά δεδομένα για τη συμμετοχή και το ποσοστό κάλυψης της Δημόσιας Δαπάνης.

Στο τελευταίο κεφάλαιο εξάγονται και παρατίθενται τα συμπεράσματα από την παρούσα διπλωματική εργασία. Αναφέρονται τα κυριότερα στοιχεία που εξετάστηκαν, ενώ με κριτικό πνεύμα γίνεται προσπάθεια να ερμηνευθούν τα δεδομένα. Τέλος, προτείνεται η επανάληψη της έρευνας με το πέρας της οικονομικής κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2- Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (Ε.Κ.Ε.)

2.1 Ορισμός της Ε.Κ.Ε.

Θα πρέπει αρχικά να σημειώσουμε ότι αν αναζητήσουμε έναν ορισμό, για το τι είναι η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχει έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού, από την επιστημονική κοινότητα. Ένας από τους επικρατέστερους ωστόσο είναι του Hopkins (2007 σ. 15), ο οποίος ορίζει ότι η Ε.Κ.Ε. έχει να κάνει με το να συμπεριφέρεται μια εταιρία στις ενδιαφερόμενες ομάδες που την περικλείουν με έναν ηθικό ή υπεύθυνο τρόπο. Ηθικά ή υπεύθυνα, σημαίνει με έναν τρόπο αποδεκτό στις πολιτισμένες κοινωνίες. Ο όρος «κοινωνική» περικλείει την οικονομική και κοινωνική ευθύνη. Μπορεί να θεωρηθεί ότι έμμεσος στόχος της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης είναι να αυξάνει σταδιακά το βιοτικό επίπεδο για όλα τα άτομα μέσα και έξω από την επιχείρηση, ενώ θα φροντίζει για την διατήρηση της κερδοφορίας της εταιρίας (Hopkins, 2007).

Σε έναν άλλο ορισμό του World Business Council for Sustainable Development (1998), η Ε.Κ.Ε. ορίζεται ως η συνεχόμενη δέσμευση των επιχειρήσεων να φέρονται ηθικά και να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, ενώ θα βελτιώνουν παράλληλα την ποιότητα ζωής του εργατικού τους δυναμικού και των οικογενειών τους, όπως επίσης της τοπικής κοινότητας και της κοινωνίας γενικότερα. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001, σ 8) ο κοινωνικά υπεύθυνος οφείλει όχι μόνο να τηρεί τις νομικές δεσμεύσεις αλλά να πάει πέρα από τις συμβατότητες, επενδύοντας επιπλέον σε ανθρώπινους πόρους, στο περιβάλλον και τις σχέσεις με τις ενδιαφερόμενες ομάδες. Το γεγονός ότι ένας από τους τρεις επικρατέστερους ορισμούς της Ε.Κ.Ε. είναι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προϊδεάζει θετικά για τη σημασία που προσδίδει η Ε.Ε. σε κοινωνικά υπεύθυνες πρακτικές των επιχειρήσεων.

2.2 Ιστορικές καταβολές της Ε.Κ.Ε.

Στους επιστημονικούς κύκλους των οικονομολόγων η ιδέα της Ε.Κ.Ε. δεν εύρισκε πάντα ευρεία αποδοχή. Η διαφωνία μαινόταν για την ανάγκη ύπαρξής της σε διάφορες περιόδους, με κύριους εκφραστές των διαφορετικών στρατοπέδων τον

Friedman που ήταν ενάντια σε μια κοινωνικά υπεύθυνη δραστηριοποίηση των εταιριών και στον Frederick που ήταν υπέρ. Ο Friedman (1962), πίστευε ακλόνητα ότι ρόλος των επιχειρήσεων είναι το επιχειρείν. Οι κυβερνήσεις δε θα έπρεπε να έχουν καμία ανάμιξη στον επιχειρηματικό τομέα, με νόμους που επέφεραν κοινωνικές αλλαγές και έθεταν σε κίνδυνο την ελευθερία των συναλλαγών. Ο Frederick (1986) από την άλλη, διαμόρφωσε την ιδέα ότι οι επιχειρήσεις έχουν την υποχρέωση να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που προκαλούν και να μεριμνήσουν για την κοινωνική ανάπτυξη.

Υπό αυτό το πρίσμα των αντιπαραθέσεων, διαμορφώθηκε η Ε.Κ.Ε. της οποίας οι ιστορικές καταβολές θα αναζητηθούν αρχικά στην οικονομική θεωρία της προφορίας και της ζήτησης. Ο νόμος της προφορίας και της ζήτησης έχει ως προαπαιτούμενο την αποτελεσματική διανομή των παραγωγικών πόρων. Για να χρησιμοποιήσουμε τη διάσημη έκφραση του Adam Smith για το αόρατο χέρι της αγοράς «Κάθε άτομο χρειάζεται να εργάζεται για να αυξήσει το ετήσιο εισόδημα της κοινωνίας όσο περισσότερο μπορεί. Στην πραγματικότητα, δεν είναι πρόθεσή του να προωθήσει το δημόσιο συμφέρον, ούτε γνωρίζει πόσο το προωθεί. Με το να επιλέξει την υποστήριξη της εγχώριας αντί της ξένης βιοτεχνίας, ενδιαφέρεται μόνο για το δικό του κέρδος, και είναι σε αυτή, όπως και σε άλλες περιπτώσεις, οδηγούμενος από ένα αόρατο χέρι να προωθήσει ένα αποτέλεσμα που δεν αποτελούσε μέρος των προθέσεών του. Ούτε είναι πάντα το χειρότερο για την κοινωνία, ότι δεν είναι μέρος αυτού... Ποτέ δε γνώρισα να γίνεται μεγαλύτερο καλό από αυτούς που επηρεάστηκαν να εμπορεύονται για το δημόσιο καλό» (Smith, 2000, σ 484 – 485). Συμπερασματικά, το αόρατο χέρι που βοηθάει τους προμηθευτές και τους αγοραστές να προωθήσουν το ατομικό τους συμφέρον στην αγορά, βοηθάει παράλληλα να μεγιστοποιηθεί το δημόσιο συμφέρον. Συνεπώς, κάποιος μπορεί να συμπεράνει ότι το αόρατο χέρι της αγοράς θα εμποδίσει μια ρυπογόνα επιχείρηση να συνεχίσει την καταστροφική της δραστηριότητα, καθώς αυτή δεν προάγει το δημόσιο συμφέρον.

Στους αιώνες που ακολούθησαν, με αποκορύφωμα τη βιομηχανική επανάσταση, η επικρατούσα άποψη ήταν αυτή της αλόγιστης ανάπτυξης των επιχειρήσεων με εκμετάλλευση στο έπακρο φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Ορισμένοι συγγραφείς, όπως ο Κάρολος Ντίκενς, κατά το 18ο αιώνα, στηλίτευσαν τις τότε υπάρχουσες εργασιακές πρακτικές. Υπήρξαν και ελάχιστα φωτεινά παραδείγματα επιχειρήσεων, όπως η αγγλική σοκολατοβιομηχανία Cadbury's, που επηρεασμένη από το εκκλησιαστικό κίνημα των Quakers, μεταλαμπάδευσε τις ιδέες

της κοινωνικής αναμόρφωσης και της καταπολέμησης της εξαθλίωσης στις επιχειρήσεις τους. Ο John Cadbury ίδρυσε ένα πρότυπο βιομηχανικό χωριό που βελτίωνε τις συνθήκες διαβίωσης των εργαζομένων του, ενώ εισήγαγε και πρωτοπόρα μέτρα για τη Βικτοριανή περίοδο, όπως η πενθήμερη και ήμισυ εργασία (Bryson and Lowe, 2002).

Φθάσαμε όμως στις αρχές του 1970 όταν ο όρος E.K.E κέρδισε ευρεία αποδοχή. Ο Jacoby (1977), επιδείκνυε το 1973 την ανάγκη για δραστικές αλλαγές στην οργανωσιακή δομή των επιχειρήσεων, αλλά και στις κυβερνητικές πολιτικές που θα οδηγούσαν στην κοινωνική βελτίωση. Ξεκαθάρισε ότι αυτή η αναμόρφωση δεν έπρεπε να συνδεθεί με επαναστατικές αλλαγές και κάθε επιχείρηση συνέχιζε να έχει ως σκοπό της τη μεγιστοποίηση του κέρδους.

2.3 Κατηγοριοποίηση της E.K.E.

Ανάλογα με την χρονική περίοδο που εξετάζεται, το περιεχόμενο και τα κίνητρα της E.K.E διαφέρουν. Η συμβολή του Frederick, (1986) είναι μεγάλη, του οποίου η τυπολογία της E.K.E, αναδεικνύει τα επιμέρους θέματα που απασχόλησαν τους οικονομολόγους και τα διοικητικά στελέχη.

Την περίοδο μεταξύ του 1850 και 1930 την ονομάζει E.K.E 1(Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη). Κύρια στοιχεία της περιόδου αυτής ήταν η βιομηχανοποίηση και η μαζική παραγωγή. Οι επιχειρηματίες που προώθησαν μια ηθική συμπεριφορά απέναντι στους εργάτες και τους πελάτες τους κατά κύριο λόγο κινητοποιήθηκαν από τα θρησκευτικά τους πιστεύω. Όπως ήδη σημειώσαμε, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εταιρία Cadbury. Κατά τη δεκαετία του 1920 εμφανίζονται οι πρώτες περιγραφές από κώδικες ηθικής των επιχειρήσεων, βασιζόμενων κυρίως σε φιλανθρωπικά κίνητρα.

Την περίοδο μεταξύ 1930 και 1970 την ονοματίζει E.K.E 2 (Εταιρική Κοινωνική Ευαισθησία). Χαρακτηριστικά της περιόδου είναι η οικονομική κρίση που σημάδεψε τη δεκαετία του 1930 και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, που ανάγκασε τη βιομηχανία να αφοσιωθεί στην εξυπηρέτηση πολεμικών σκοπών. Οι κοινωνικές αλλαγές στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 προξένησαν σημαντικές

μεταρρυθμίσεις στις ΗΠΑ και σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, γύρω από ζητήματα ασφάλειας στην παραγωγή και εργασιακών δικαιωμάτων.

Ο Frederick, (1986), συνεχίζει τη κατηγοριοποίησή του με την E.K.E 3 (Εταιρική Κοινωνική Εντιμότητα) που την τοποθετεί στο διάστημα 1970 – 1990. Η περίοδος αυτή είχε ως χαρακτηριστικό τα κοινωνικά κινήματα που έδωσαν έμφαση στην επιχειρησιακή ηθική. Την E.K.E 3 τη σηματοδοτεί η επικέντρωση σε ζητήματα νομικής συμμόρφωσης, επιχειρησιακής εντιμότητας, ασφάλειας στον εργασιακό χώρο, κοινωνικής ευθύνης και περιβαλλοντικής προστασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της περιόδου είναι η εταιρία Body Shop International , που θεωρήθηκε πρωτοπόρος σε θέματα υποστήριξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και περιβαλλοντικής προστασίας (Dennis et al, 1998).

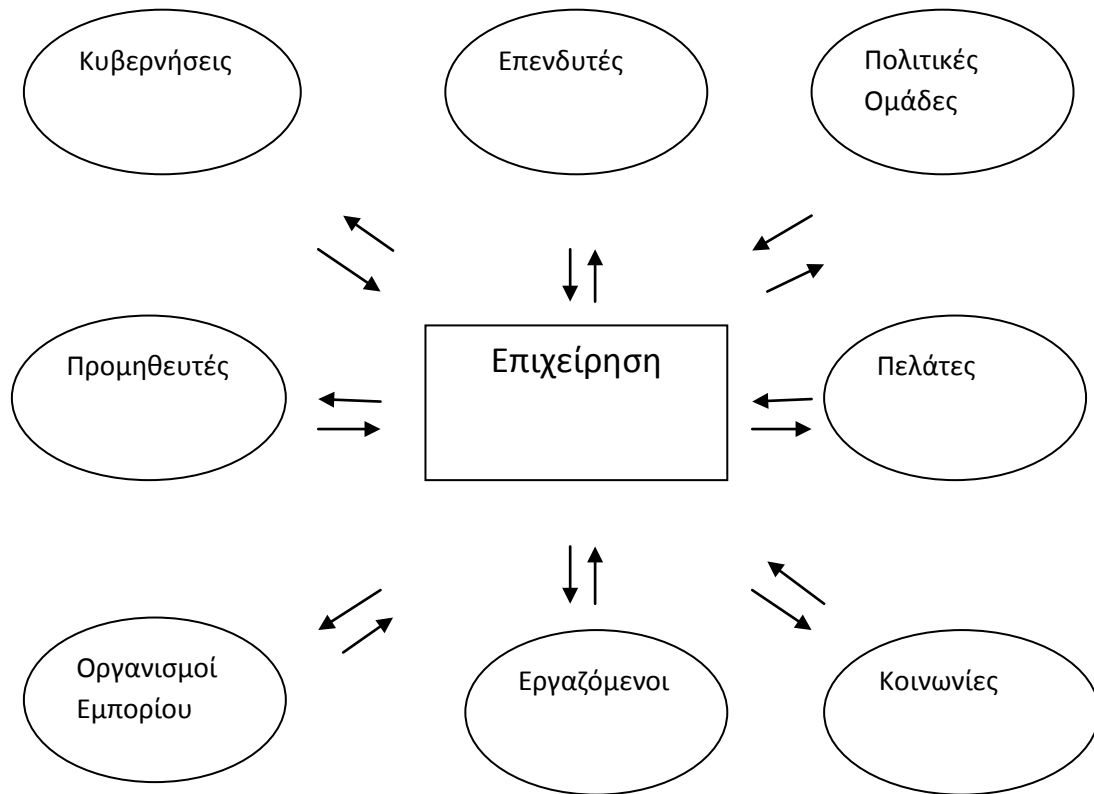
Τα πρόσφατα χρόνια μπορούν να χαρακτηριστούν ως η εποχή της E.K.E 4, με εστίαση σε κοινωνικές, οικονομικές και θρησκευτικές αξίες. Γίνεται μια προσπάθεια ώστε οι εταιρίες να χειριστούν θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, εταιρικής ευθύνης και πανανθρώπινων αξιών (Frederick, 1998).

2.4 Θεωρητική υπεράσπιση της E.K.E.

Για την κατοχύρωση της E.K.E σημαντική είναι η θεωρία των ομάδων ενδιαφέροντος (Stakeholder theory) του Freeman (1984). Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, εκτός από τους μετόχους που έχουν επενδυτικό συμφέρον στην εταιρία, υπάρχουν επίσης οι ομάδες ενδιαφέροντος , στους οποίους πρέπει η επιχείρηση να δώσει προσοχή. Μια ομάδα ενδιαφέροντος είναι «μια ομάδα ή ένας ιδιώτης που μπορεί να επηρεάσει ή επηρεάζεται από την επίτευξη ενός επιχειρησιακού σκοπού. Οι ομάδες ενδιαφέροντος περιλαμβάνουν εργαζόμενους, πελάτες, προμηθευτές, μετόχους, τράπεζες, περιβαλλοντολόγους, τη κυβέρνηση, και κάθε άλλη ομάδα που μπορεί να βοηθήσει ή να βλάψει την εταιρία» (Freeman, 1984, σ vi). Ο όρος ομάδα ενδιαφέροντος (Stakeholder), πρώτα εμφανίστηκε σε ένα υπόμνημα του Ινστιτούτου Ερευνών Stanford το 1963, εννοώντας τις ομάδες των οποίων η υποστήριξη είναι απαραίτητη για την επιχείρηση, ώστε να συνεχίζει αδιάκοπα τις εργασίες της (Freeman, 1984). Οι Donaldson και Preston (1995), ανέπτυξαν ένα μοντέλο ομάδων

ενδιαφέροντος (Σχήμα 1), όπου η εταιρία είναι στο κέντρο των διαδράσεων και γύρω της υπάρχουν 8 διαφορετικές ομάδες ενδιαφέροντος.

Κάθε οργανισμός πρέπει να λαμβάνει υπόψη το περιβάλλον του και να κατανοήσει τη συμπεριφορά των διαφορετικών ομάδων που τον περικλείουν. Οι διοικήσεις των οργανισμών πρέπει να προνοούν για τη βελτίωση των σχέσεων με τις ομάδες ενδιαφέροντος. Αυτή είναι μια αδιάκοπη διαδικασία που προϋποθέτει κεντρικό σχεδιασμό και στρατηγική διοίκηση με βιώσιμες πολιτικές και προγράμματα (Freeman, 1984).

Σχήμα 1: Μοντέλο Ομάδων Ενδιαφέροντος, Πηγή: Donaldson και Preston, 1995

Όπως υποστηρίζει ο Freeman (1984), ένας οργανισμός για να είναι βιώσιμος χρειάζεται η δήλωση αποστολής του (mission statement) να στηρίζεται σε δύο πυλώνες. Ο πρώτος έχει να κάνει με κοινωνικά ζητήματα, αξίες και προσδοκίες των ομάδων ενδιαφέροντος από την επιχείρηση. Ο δεύτερος πυλώνας αφορά στους στόχους που θέλει να ο οργανισμός να επιτευχθούν.

Σε μια προσπάθεια να επεκτείνει τη θεωρία των Ομάδων Ενδιαφέροντος, ο Clement (2005), σημειώνει ότι οι σημερινές διοικήσεις χρειάζεται να λάβουν υπόψη τους ένα διευρυμένο κύκλο ομάδων ενδιαφέροντος, καθώς ακόμη και ομάδες που ιστορικά, δεν είχαν εξουσία, απέκτησαν, με τη συμβολή του διαδικτύου και των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών. Πλέον αυτές οι διευρυμένες ομάδες ενδιαφέροντος έχουν επιρροή στις αποφάσεις του οργανισμού.

Μία δεύτερη επιστημονική θεωρία που θεμελιώνει την Ε.Κ.Ε είναι της Ολοκλήρωσης των Κοινωνικών Συμβολαίων που αναπτύχθηκε από τους Donaldson και Dunfee (1994). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση υπάρχει ένα κοινωνικό

συμβόλαιο ανάμεσα σε μια εταιρία που ξεκινάει την επιχειρηματική της δραστηριότητα και της κοινωνίας που τη φιλοξενεί. Η εταιρία έχει την άδεια όχι μόνο να κάνει κέρδη, αλλά και συμπεριφέρεται με ένα ηθικό τρόπο που θα ικανοποιεί τις προσδοκίες των ομάδων ενδιαφέροντος. Η καινοτομία που μεταφέρει αυτή η θεωρία είναι η υποχρέωση ή νομική δέσμευση του οργανισμού να συμμορφωθεί με τις αρχές της E.K.E αντί ενός προαιρετικού καθήκοντος για μια εταιρική κοινωνική επίδοση.

2.5 Οι διαφορετικές πτυχές της E.K.E.

Ο Carroll, όπως παρατίθεται στον Richardson (2001) κατονομάζει ως κοινωνικά υπεύθυνη την εταιρία που είναι οικονομικά, νομικά, ηθικά και φιλανθρωπικά υπεύθυνη. Η οικονομική υπευθυνότητα, ανακεφαλαιώνεται στην προσπάθεια των εταιριών για οικονομική ανάπτυξη, ενώ η νομική στην τήρηση των νόμων. Η ηθική ευθύνη προωθεί τις σωστές και δίκαιες πρακτικές στις επιχειρήσεις. Αυτή η ειδίκευση ωστόσο, επιτρέπει παρανοήσεις για το τι είναι σωστό και δίκαιο. Με την ευρύτερη της έννοια, μπορούμε να πούμε ότι αναφέρεται στο σεβασμό των περιβαλλοντικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέλος, η φιλανθρωπική υπευθυνότητα των επιχειρήσεων αφορά την επένδυση πόρων για το μετριασμό της δύσκολης θέσης των αδυνάτων και την εξομάλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Κατά την άποψη της συγγραφέως, η προσέγγιση αυτή αναφέρεται σε στοιχεία που ήδη οι επιχειρήσεις έχουν υποχρέωση να ικανοποιούν και συμπεριλαμβάνονται στο υπάρχον νομικό πλέγμα. Σύμφωνα, όμως με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η E.K.E πάει πέρα από τις νομικές δεσμεύσεις και εξυπηρετεί το κοινωνικό συμφέρον (European Commission, 2007).

2.6 Κριτική που ασκείται στην E.K.E.

Τα επιχειρήματα που προβάλουν οι ενάντιοι της E.K.E μπορούν να ανακεφαλαιωθούν σε επτά δηλώσεις, τις οποίες σημειώνει στην έρευνά του για την E.K.E ο Hopkins (2007). Καταρχήν, η έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού.

Ωστόσο, μια γενική συμφωνία υπάρχει για το τι περιλαμβάνει στην ουσία η Ε.Κ.Ε και έτσι δε λειτουργεί ως τροχοπέδη για την υιοθέτηση των πολιτικών της Ε.Κ.Ε.

Δεύτερον, εκφράστηκε κατά καιρούς η άποψη ότι η Ε.Κ.Ε είναι ουσιαστικά ο ορισμός της εταιρικής φιλανθρωπίας και του αντι-καπιταλισμού (Friedman, 1962; Porter και Kramer, 2002). Το αντεπιχείρημα στην περίπτωση αυτή είναι πως η Ε.Κ.Ε δεν αντιτίθεται στη δημιουργία κερδών, αλλά δίνει σημασία στο «πως φτιάχνονται τα κέρδη» (Hopkins 2007 σ 122). Πολλοί οργανισμοί με αδιάκοπη λειτουργία δεκαετιών έχουν αναπτύξει κώδικα αξιών σε σύμπνοια με τις αρχές της Ε.Κ.Ε.

Επίσης, υφίσταται κριτική για το εάν η Ε.Κ.Ε έχει πραγματικό νόημα ύπαρξης ή είναι απλώς ένα συστατικό για τις δημόσιες σχέσεις των επιχειρήσεων (Hutton, 2002). Φυσικά, οι εταιρίες χρησιμοποιούν την Ε.Κ.Ε για να ενισχύσουν το όνομα και τη φήμη τους, όμως αυτό δεν περιέχει κάτι το αθέμιτο όταν οι πρακτικές Ε.Κ.Ε πραγματικά αναλαμβάνονται από την εταιρία. Στην πράξη, με τον τρόπο αυτό παρακινούνται και άλλοι οργανισμοί να φερθούν με μεγαλύτερη υπευθυνότητα έναντι του κοινωνικού συνόλου.

Άλλοι οικονομολόγοι, όπως οι Chandler (2003); Werther και Chandler (2005) εμφανίζονται προβληματισμένοι για το ότι προβάλλεται η Ε.Κ.Ε ως θέμα εθελοντισμού των επιχειρήσεων, γεγονός που αποκρύπτει κατά αυτούς, το ότι η Ε.Κ.Ε είναι η βάση της επιτυχημένης πορείας ενός οργανισμού. Ο Hopkins (2007), εμφανίζεται σκεπτικός απέναντι σε τέτοιες δηλώσεις, των οποίων το νόημα συμμερίζεται, διαφωνεί ωστόσο με τον τρόπο που εκφράζονται.

Κριτική ασκείται στην Ε.Κ.Ε και για το ότι φαίνεται να αγνοεί τις ανησυχίες ορισμένων αναδυόμενων οικονομικών σχολών, όπως της νέο φιλελεύθερης σχολής που επικεντρώνεται στη νομιμοποίηση των στόχων (Rennings, Koschel, Brockmann και Kuhn, 1999) και την «αυτορρύθμιση από τη βιομηχανία σύμφωνα με τους κινδύνους και τα οφέλη από τη δραστηριότητα της Ε.Κ.Ε» (Hopkins 2007 σ 123). Κοινός τόπος αυτών των σχολών είναι η αντίθεσή τους στην επιβολή της Ε.Κ.Ε μέσω νομοθεσίας. Το αντεπιχείρημα είναι η αδυναμία αυτών των σχολών να επιληφθούν σημαντικών προβλημάτων της θεωρίας τους, όπως είναι το θέμα της κατανομής των πόρων για τη νέο φιλελεύθερη σχολή (Hopkins, 2007).

Μεγάλο μέρος της κριτικής επικεντρώνεται στο ότι εξ ορισμού οι επιχειρήσεις, στόχο έχουν τη μεγιστοποίηση των κερδών (Friedman, 1962). Όμως, καθώς οι επιχειρήσεις αποτελούν μέρος του κόσμου, δεν μπορούν να αποκόπτονται από τα προβλήματά του, γιατί τα λιμνάζοντα προβλήματα είναι πολύ πιθανό να

επιηρεάσουν την επιτυχία και την ύπαρξή τους. Ο Hopkins (2007 σ 128), σημειώνει ότι στο δίλημμα «κοινωνική ευθύνη ή κέρδη» η απάντηση είναι «κοινωνική ευθύνη και κέρδη».

Τέλος, στη δήλωση ότι οι εταιρίες σε πολλές περιπτώσεις δε μπορούν να αυτορυθμιστούν, ο Hopkins (2007) προβάλλει το επιχείρημα ότι η τάση είναι οι επιχειρήσεις να ακολουθούν το μέσο όρο πολιτικών E.K.E που υιοθετήθηκαν από την πλειοψηφία των οργανισμών.

Παρά τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της E.K.E, πολλά υψηλά ιστάμενα στελέχη, που λόγο δίνουν μόνο στους μετόχους των εταιριών τους, συνεχίζουν να διαφωνούν με τη χρησιμότητα της E.K.E. Το ενδιαφέρον τους επικεντρώνεται στην καλύτερευση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και τη δημιουργία κερδών. Επιπλέον, η αντίθεση μεταξύ της απαίτησης για χαμηλές τιμές των προϊόντων από τη μία πλευρά και της ηθικής επίδοσης από την άλλη, προ ξυνεί ένα δίλημμα στις επιχειρήσεις με τη ζυγαριά να γείρει προς την πρώτη πλευρά τις περισσότερες φορές (Malonics, Csigene και Kraus, 2008).

2.7 Θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της E.K.E.

Παρά την κριτική που ασκείται στην E.K.E., πλήθος ερευνητών υποστηρίζει την υιοθέτησή της από τον επιχειρηματικό κόσμο. Οι Kolk και Van Tulder (2010), υποστηρίζουν ότι πρακτικές της E.K.E. και της αειφόρου ανάπτυξης χρειάζεται να εφαρμόζονται ιδίως από πολυεθνικές εταιρίες, ώστε να αντιμετωπιστούν ταχύτερα παγκόσμια προβλήματα, όπως η φτώχεια, η κλιματική αλλαγή και η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι Newell και Frynas (2007) θεωρούν τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται στα πλαίσια της E.K.E. ως σημαντικά βήματα στην καταπολέμηση της φτώχειας και της επίτευξης κοινωνικής δικαιοσύνης. Αναγνωρίζουν ωστόσο ότι είναι μη ρεαλιστική η προσέγγιση ότι οδηγεί στην εξάλειψη της φτώχειας η υιοθέτηση της E.K.E., όταν μάλιστα ο παγκόσμιος χάρτης των επιχειρήσεων, μικρών ή μεγάλων, πολυεθνικών ή εγχώριων, δημόσιων ή ιδιωτικών, παρασάγγας απέχει από τη δέσμευση σε κώδικες E.K.E.. Επιπρόσθετα, ο Cramer (2007) αναφέρει οι διοικήσεις των εταιριών πρέπει να πιέζουν τους προμηθευτές τους να υιοθετήσουν τις βασικές αρχές της E.K.E.. Με αυτό τον τρόπο θα υπάρξει διάχυση της κοινωνικής ευθύνης στην παγκόσμια προμηθευτική αλυσίδα.

Οι Balabanis, Hugh και Jonathan (1998) στη μελέτη τους για τις οικονομικές επιδόσεις των καλύτερων βρετανικών εταιριών, βρήκαν θετική συσχέτιση μεταξύ της εφαρμογής πρακτικών E.K.E. και χρηματοοικονομικών δεικτών, όπως οι δείκτες κερδοφορίας. Επίσης, οι McWilliams και Siegel (2001) διατείνονται πως οι εταιρίες που αναλαμβάνουν πρακτικές E.K.E. επιβραβεύονται με τη δέσμευση των εργαζόμενων τους. Η δέσμευση των εργαζομένων είναι ζητούμενο κάθε επιχείρησης και μοχλός για την παραπέρα ανάπτυξη της. Ο Lantos (2001) συμπεραίνει πως η E.K.E. μπορεί να αποβεί συμφέρουσα τόσο για τους μετόχους, όσο και για τις ενδιαφέρουσες ομάδες. Τέλος, κατά τον Kovacs, (2006) το ρεύμα του ακτιβισμού, με ανοδική τάση τις τελευταίες δεκαετίες, πρέπει να ανησυχήσει τις επιχειρήσεις για ηθικά ζητήματα που μπορεί να επηρεάσουν τις δημόσιες σχέσεις και τη φήμη τους. Η συμπεριφορά των καταναλωτών απασχόλησε πολλούς ερευνητές της E.K.E.. Οι Becker-Olsen, Cudmore και Hill, (2006) υποστηρίζουν ότι οι καταναλωτές αναμένουν από τις εταιρίες της εμφάνιση κοινωνικής συνείδησης και επιβραβεύουν την κοινωνική υπευθυνότητα με την καταναλωτική τους συμπεριφορά. Επιπρόσθετα, έχουν τη θέληση να μποϊκοτάρουν τα προϊόντα επιχειρήσεων που εμφανίζουν αρνητικές εξωτερικότητες (Sen και Bhattacharya, 2001). Ωστόσο στην έρευνά τους οι Oppewal, Alexander και Sullivan (2006) καταλήγουν ότι η υιοθέτηση της E.K.E. έχει θετικά αποτελέσματα στις πωλήσεις εταιριών λιανικής, ενώ δεν σχετίζεται με τις πωλήσεις εταιριών χονδρικής.

Στην παραπάνω εξέταση των αποτελεσμάτων της υιοθέτησης προγραμμάτων E.K.E. στις επιχειρήσεις, παραθέσαμε ορισμένες έρευνες που καταδεικνύουν θετικό ισοζύγιο και άλλες που υπερθεματίζουν εναντίον της. Τελικά η αλήθεια κρύβεται κάπου στη μέση. Οι Sagebien και Whellams (2010), εξετάζοντας το μωσαϊκό που περικλείει την E.K.E. κατέγραψαν σειρά αντιφατικών αποτελεσμάτων που υποδεικνύουν ότι τόσο τα οφέλη όσο και τα όρια της E.K.E. είναι και τα δύο αληθινά. Ή όπως ισχυρίζεται ο Newell (2005, σ. 556) η E.K.E. δύναται να επιφέρει θετικά αποτελέσματα για «κάποιους ανθρώπους, σε κάποια μέρη, σε κάποιες συνθήκες για κάποιο χρόνο». Θετικός ή αρνητικός ο απολογισμός ανάλογα από τη σκοπιά του κάθε συμβαλλόμενου, δεν είναι το κύριο ζητούμενο που θα απασχολήσει την παρούσα έρευνα. Θα καταβληθούν προσπάθειες για να διαπιστωθεί αν από την περίοδο που ξεκίνησε η μεγάλη οικονομική κρίση στην Ευρώπη, διαπιστώνεται μείωση της ανάληψης προγραμμάτων που σχετίζονται με την E.K.E., ακόμη κι αν αυτά επιδοτούνται με διάφορους τρόπους από το κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 - Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

3.1 Οικονομικοί Κύκλοι

Στην οικονομία, παγκόσμια και εγχώρια, παρατηρούνται διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας (Γεωργακόπουλος, Λιανός, Μπένος, Τσεκούρας, Χατζηπροκοπίου, Χρήστου 1998). Μακροχρόνια, η οικονομική δραστηριότητα των επιμέρους φορέων της οικονομίας καθορίζει την τάση της οικονομίας σε μια περίοδο ετών. Η τάση αυτή μπορεί να είναι ανοδική ή καθοδική.

Πέρα όμως από την μακροχρόνια τάση, συναντώνται διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας που διαρκούν μερικά χρόνια, με την άνθηση να ακολουθεί την ύφεση, χωρίς να υφίσταται περιοδικότητα στην εμφάνισή τους. Οι διακυμάνσεις αυτές ονομάζονται Επιχειρηματικοί Οικονομικοί Κύκλοι από τους οικονομολόγους, δεν έχουν την ίδια χρονική διάρκεια ή ένταση κάθε φορά και διακρίνονται σε τέσσερις φάσεις. Φάση της άνθησης ή ανόδου της οικονομίας, φάση της κρίσης, φάση της ύφεσης ή καθόδου και φάση της ανάρρωσης της οικονομίας (Γεωργακόπουλος κ. συν., 1998).

Η φάση της ανόδου ακολουθεί τη φάση της ύφεσης. Στην οικονομία υπάρχει πλήθος αχρησιμοποίητων παραγωγικών συντελεστών, οπότε η αυξανόμενη ζήτηση γι' αυτούς θα ικανοποιηθεί χωρίς να συμπαρασυρθούν σε άνοδο οι τιμές τους. Καθόσον, όμως, η παραγωγή αυξάνεται, αρχίζει και η ανοδική πορεία των τιμών των συντελεστών παραγωγής λόγω έλλειψής τους, και άρα του κόστους παραγωγής. Η άνοδος του κόστους παραγωγής συνεπάγεται άνοδο στην τιμή των προϊόντων και πληθωριστικές τάσεις στην οικονομία (Γεωργακόπουλος κ. συν., 1998).

Με το τέλος της ανόδου, εισέρχεται η οικονομία στη φάση της κρίσης. Οι λόγοι που επιφέρουν αυτή τη μετάπτωση είναι πολυποίκιλοι. Από τους σημαντικότερους είναι το χρηματοπιστωτικό σύστημα περικόψει τις χορηγούμενες πιστώσεις. Επίσης, άλλος λόγος είναι η μείωση των κρατικών δαπανών από την κυβέρνηση. Ακόμη, την αρχή της ύφεσης μπορεί να την προξενήσει η αύξηση του κόστους των παραγόμενων αγαθών που οδηγεί σε μείωση της συνολικής παραγωγής. Πέρα όμως από τους προαναφερθέντες παράγοντες, την εισαγωγή στη φάση της κρίσης μπορεί να προξενήσει και η μείωση της συνολικής ζήτησης για υπηρεσίες και

αγαθά ή η μείωση της ζήτησης για τα αγαθά ενός κύριου κλάδου της οικονομίας, που διαχέεται έπειτα στο σύνολο της οικονομίας (Γεωργακόπουλος κ. συν., 1998). Με τη σειρά της, η μείωση της συνολικής ζήτησης δύναται να προκαλέσει η αύξηση της ανεργίας. Ο Lombard (2000) στην ανάλυσή του για τη διαδικασία ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε προβλέψει ότι το κύριο μακροοικονομικό πρόβλημα που θα αντιμετώπιζε η Ε. Ε θα ήταν η υψηλή ανεργία, ως επακόλουθο πρωτίστως της αυστηρής αντιπληθωριστικής πολιτικής που επιβλήθηκε στα κράτη μέλη της Ο.Ν.Ε. και δευτερευόντως των κριτηρίων σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Κατά τον ίδιο συγγραφέα, η αυστηρή προσήλωση στο αντιπληθωριστικό άρμα χωρίς τα αναγκαία μέτρα για την υποστήριξη της ανεργίας, μόνο αρνητικό αντίκτυπο έχει μακροπρόθεσμα στην ανάπτυξη της Ευρωζώνης.

Από τη φάση της κρίσης η οικονομία μεταπηδά σε αυτή της καθόδου ή ύφεσης. Συνήθως παρατηρείται μείωση των τιμών των προϊόντων που συνοδεύεται από μείωση της συνολικής παραγωγής. Η μείωση της παραγωγής επιφέρει αύξηση της ανεργίας που επιτείνεται αν το κόστος παραγωγής δεν ακολουθήσει την ίδια πτωτική πορεία με την παραγωγή. Παράλληλα, η συνολική ζήτηση μειώνεται ως επακόλουθο της αύξησης της ανεργίας και της μείωσης του μισθολογικού κόστους. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η μείωση της ζήτησης για καταναλωτικά προϊόντα προξενεί πολλαπλάσια μείωση για κεφαλαιουχικά. Στο κλίμα αυτό, κάνει συνήθως έντονη την εμφάνισή της η απαισιοδοξία που διαχέεται σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας και επιδεινώνει περεταίρω την οικονομική κατάσταση, με τη φοβία που καλλιεργείται για ανάληψη επενδύσεων (Γεωργακόπουλος κ. συν., 1998). Μία άλλη παράμετρος που σημειώνει ο Mankiw (2001), ότι επιτείνει την αναποτελεσματικότητα της αγοράς και τη μη αποσόβηση της κρίσης, είναι η λανθασμένη πολιτική του κράτους. Καθώς η κρατική πολιτική δε χαράσσεται από αγγέλους, ορισμένα οικονομικά μέτρα μπορεί να λαμβάνονται απλώς για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα των πολιτικά ισχυρών, χωρίς να εξετάζεται η επίπτωσή τους στο σύνολο της οικονομίας. Παράλληλα, πολλές φορές λανθασμένα μέτρα λαμβάνονται από καλοπροαίρετους πολιτικούς, με ελλιπή όμως πληροφόρηση, με αποτέλεσμα την επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης.

Η ανακοπή της ύφεσης συνήθως επιτυγχάνεται από διάφορα οικονομικά γεγονότα, που επηρεάζουν ευνοϊκά πτυχές της οικονομικής ζωής. Έτσι, σταδιακά η οικονομία διέρχεται στη φάση της αναζωογόνησης ή ανάρρωσης. Η ύφεση ανακόπτεται από αύξηση των επενδύσεων ή αύξηση της παραγωγής ή της ζήτησης

προϊόντων. Η αύξηση της ζήτησης κατά βάση οφείλεται στο γεγονός ότι σε μια παρατεταμένη ύφεση, οι τιμές πολλών προϊόντων στο εσωτερικό, είναι φθηνότερες από τις τιμές αντίστοιχων προϊόντων στο εξωτερικό. Αποτέλεσμα, προκαλείται αύξηση της παραγωγής, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και βελτίωση των εισοδημάτων (Γεωργακόπουλος κ. συν., 1998). Χρειάζεται να τονίσουμε ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη συνταγή για την ανάρρωση από την οικονομική ύφεση, ωστόσο οι παράγοντες που περιγράψαμε συναντώνται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο κατά το στάδιο της αναζωογόνησης. Άλλο ένα χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης φάσης είναι, η διοχέτευση στην οικονομία των αποταμιεύσεων των ατόμων, είτε με την αύξηση της κατανάλωσης, είτε με την προσπάθεια επενδύσεων τους μέσω της κεφαλαιαγοράς. Επίσης, παρατηρείται κατά κανόνα μια σταδιακή αύξηση στις δημόσιες επενδύσεις.

3.2 Η οικονομική κρίση της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2008

Τα παραπάνω αποτελούν μια γενική περιγραφή των οικονομικών φάσεων που παρατηρούνται στις ανθρώπινες κοινωνίες. Οι οικονομικοί κύκλοι δεν έχουν πάντα την ίδια έκταση ή ένταση, ούτε τον ίδιο αντίκτυπο στις οικονομικές και κοινωνικές εκφάνσεις των ανθρώπινων κοινοτήτων. Στην παρούσα εργασία, θα ασχοληθούμε με την οικονομική κρίση που έπληξε την Ευρωπαϊκή Ένωση περί το 2008 και το κομμάτι της που αφορά την Ελλάδα. Ακολούθως, την ύφεση στην οποία περιήλθε η χώρα, και τις επιπτώσεις της στην ανάληψη πρωτοβουλιών που άπτονται στο φάσμα της Ε.Κ.Ε., από τον επιχειρηματικό της κόσμο.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) χαρακτηρίστηκε από πολιτικούς αναλυτές (Martin και Ross, 2004) ως ο ακρογωνιαίος λίθος στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.

Η πρωτοφανής κρίση για τα χρονικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί πρόκληση για το ίδιο το οικοδόμημα της Ε.Ε. και την πολιτική σύγκλησης που ακολουθούνταν. Κατά τους Radulescu και Ioan (2009) η υποστήριξη των επενδύσεων σε υποδομές στην περιφέρεια της Ε.Ε. και η ενίσχυση των θέσεων εργασίας, μπορεί να αποτελέσει τον τρόπο υπέρβασης της οικονομικής κρίσης. Επιπρόσθετα, στα συμπεράσματα του βιβλίου των Martin και Ross, (2004) οι συγγραφείς σημειώνουν πως η νομισματική ενοποίηση άσκησε και ασκεί πίεση στα κράτη μέλη για αλλαγές

στις εθνικές παραμέτρους του Ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου. Κι ενώ οι βασικές δομές του κοινωνικού αυτού μοντέλου φαίνεται πως ενυπήρχαν σε μεγάλο βαθμό, η οικονομική κρίση είχε ως συνέπεια τη συρρίκνωσή τους, ιδίως στα αδύναμα κράτη της ευρωζώνης. Κατά τον Lombard (2000), οι Οδηγίες για καταπολέμηση του πληθωρισμού στα κράτη μέλη της Ευρωζώνης, οδήγησε μακροπρόθεσμα στο έντονο πρόβλημα της ανεργίας. Σε αυτό το διαμορφούμενο περιβάλλον, πόσο εφικτό είναι ο επιχειρηματικός κόσμος να στραφεί σε κοινωνικά υπεύθυνες πολιτικές και τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης;

3.3 Αίτια της «Μεγάλης Ύφεσης» του 2008 – 2009

Η αποκαλούμενη και ως «Μεγάλη Ύφεση» του 2008 – 2009 πρωτοεκδηλώθηκε στις ΗΠΑ και εξαπλώθηκε ανά την υφήλιο, με έντονα ορατές τις συνέπειές της στις μέρες μας. Είναι απορίας άξιο πως μπόρεσε η κρίση σε ένα μικρό τμήμα των χρηματοοικονομικών αγορών και συγκεκριμένα σε αυτό των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, να λάβει τεράστιες διαστάσεις και να μετατραπεί σε παγκόσμια ύφεση. Η ακαδημαϊκή κοινότητα, ακόμη αναζητά τα ακριβή αίτια του φαινομένου. Στη συνέχεια παραθέτουμε τις κυριότερες επεξηγήσεις που παρατέθηκαν στην έκθεση των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD, 2010).

3.3 i. Αποτυχία των αγορών

Η αποτυχία των αγορών αναβλύζει από την τυπική ασύμμετρη πληροφόρηση που επικρατεί στις χρηματοοικονομικές αγορές. Μπορούμε να την εκλάβουμε ως ασυμμετρία στην πληροφόρηση που διαθέτουν οι τράπεζες από τη μια και οι πελάτες τους – αγοραστές των χρηματοοικονομικών προϊόντων από την άλλη, και επισείει μεγάλο χρηματοπιστωτικό κίνδυνο. Ο κίνδυνος ανακύπτει καθώς το κοινό έχει μια περιορισμένη γνώση των χρηματοοικονομικών προϊόντων, που εύλογα παρομοιάζονται στην έκθεση των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD, 2010) με διπλώματα ευρεσιτεχνίας, άγνωστα ακόμη και στους οίκους αξιολόγησης.

Σε περιπτώσεις που κάποιοι τραπεζικοί οργανισμοί είναι πολλοί μεγάλοι για να διασωθούν, όπως υπήρξε η Lehman Brothers, οι στρατηγικές αποφυγής της κρίσης

γίνονται δυσβάσταχτες, λόγω των τεράστιων ποσών που χρειάζονται για τη διάσωση του οργανισμού και η χρεοκοπία είναι αναπόφευκτη. Η εμφάνιση τέτοιων περιστατικών, συνοδεύεται συνήθως από την ύπαρξη μονοπωλιακών χρηματοοικονομικών αγορών (UNCTAD, 2010).

Ο κερδοσκοπικός πληθωρισμός των τιμών χρηματοοικονομικών προϊόντων, επιφέρει επίσης, εσφαλμένη κατανομή των κεφαλαίων, με δραματικά αποτελέσματα, όταν έρθει ο καιρός να σκάσει η αποκαλούμενη «φούσκα» των αγορών. Υπό το πρίσμα αυτό, η αναποτελεσματικότητα των χρηματοοικονομικών αγορών εκλαμβάνεται ως αποτυχία της αγοράς. Με την άποψη ότι τα χρηματοοικονομικά προϊόντα – φούσκες, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην έναρξη και την εξάπλωση της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης του 2007 στις ΗΠΑ, η οποία στη συνέχεια εξαπλώθηκε στην Ε.Ε., συμφωνεί η εργασία των Veld, Raciborski, Ratto και Roeger (2011).

3.3 ii. Αποτυχία του κράτους

Η αποτυχία της αγοράς συνεπάγεται και αποτυχία του κράτους να αναλάβει επιτυχώς τον ρυθμιστικό του ρόλο, ιδιαίτερα στον χρηματοοικονομικό τομέα. Η κρατική αποτυχία μπορεί να διαχωριστεί σε τρία σκέλη. Αρχικά, στην επεκτατική νομισματική πολιτική των Η.Π.Α. μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Η υπερβολική κυκλοφορία χρήματος τροφοδότησε την υψηλή αύξηση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, χωρίς να συνοδεύεται από αύξηση του πληθωρισμού (Taylor, 2010). Η εστίαση όμως στην αποτροπή των αυξήσεων των τιμών των καταναλωτικών προϊόντων, και η μη αντιμετώπιση των κερδοσκοπικών αυξήσεων των χρηματοοικονομικών προϊόντων, επέφερε μία δεινή κατάσταση σε μακροοικονομικό επίπεδο.

Το δεύτερο σκέλος αφορά την αποτυχία κρατικής εποπτείας του τραπεζικού συστήματος, όχι μόνο στις Η.Π.Α., αλλά και παγκοσμίως. Η σταδιακή απελευθέρωση των αγορών και η έλλειψη συνεργασίας σε διεθνές επίπεδο, εκκόλαψαν τις συνθήκες για τη δημιουργία αρμπιτράζ. Επίσης, δεν δόθηκε βαρύτητα από τις κρατικές αρχές για την ανάπτυξη μοντέλων πρόληψης σε μακροοικονομικό επίπεδο (UNCTAD, 2010). Οι Rose και Spiegel (2012) ωστόσο, στην έρευνά τους στην ύπαρξη μεταβλητών στις οποίες αποδίδεται η κρίση, δεν κατόρθωσαν να βρουν ισχυρή

συσχέτιση ανάμεσα στις μεταβλητές αυτές και στην ένταση με την οποία εμφανίστηκε η ύφεση στα διάφορα κράτη. Για παράδειγμα, ήταν ευρεία η διάδοση της κρίσης σε χώρες όπως η Ιαπωνία, η Πορτογαλία και η Γερμανία, παρόλο που οι τιμές των ακινήτων είχαν ομαλά πτωτικές τάσεις το προηγούμενο διάστημα. Απεναντίας, κράτη όπως ο Καναδάς και η Αυστραλία ξεπέρασαν γρήγορα την οικονομική κάθοδο, αν και τα επιτόκια στεγαστικών δανείων ήταν υψηλά πριν το 2007. Συνεπώς, κατά τους συγγραφείς τίθεται εν αμφιβόλω, η χρησιμότητα ανάπτυξης μοντέλων που θα προειδοποιούν για επικείμενες οικονομικές καταστροφές.

Το τρίτο σκέλος, τέλος, σχετίζεται με την κυβερνητική πολιτική, η οποία σταδιακά και κάτω από την πίεση της ελίτ της Wall Street, επέφερε την απελευθέρωση της χρηματοοικονομικής αγοράς. Η διοίκηση των Η.Π.Α. αγνοούσε συστηματικά τα προβλήματα που παρουσιάζονταν στις χρηματαγορές, ειδικά τη διογκούμενη φούσκα στην αγορά ακινήτων και δομημένων προϊόντων στηριζόμενα σε στεγαστικά δάνεια (Mundell, 2012). Ο στραβισμός αυτός όμως, της αμερικανικής κυβέρνησης, άφησε ελεύθερο το πεδίο στους χρηματομεσίτες να δρουν κατά το δοκούν και ακρωτηρίασε τη δυνατότητα σωτήριας επέμβασης, όταν πια διαφαινόταν ότι η βαθιά κρίση ήταν θέμα ημερών να ξεσπάσει (UNCTAD, 2010).

3.3 iii. Άλλες αιτίες

Κατά την έρευνα των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD, 2010), υπάρχουν κι άλλα αίτια της βαθιάς κρίσης που δεν ομαδοποιούνται στις ανωτέρω κατηγορίες. Καταρχήν, τα μεγάλα μπόνους που λάμβαναν τα στελέχη των τραπεζών. Δεν τίθεται θέμα αμφισβήτησης για το ότι μικροοικονομικά οφέλη σε βραχυπρόθεσμο διάστημα, οδήγησαν τους τραπεζίτες να αγνοούν τον κίνδυνο ολοένα και περισσότερο και να επιδίδονται σε ανάπτυξη ευφάνταστων χρηματοοικονομικών προϊόντων κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Επίσης, ως ένα δεύτερο αίτιο, αναφέρεται η ακολουθούμενη νομισματική πολιτική στις Η.Π.Α. στο διάστημα προγενέστερο της κρίσης. Κατηγορείται η Fed πως διατηρώντας χαμηλά τα επιτόκια, οδήγησε σε μεγάλη αύξηση τις τιμές των ακινήτων. Μέσω του ισχυρισμού αυτού υπονοείται ότι οι κεντρικές τράπεζες γνωρίζουν και μπορούν να υπολογίσουν τον πληθωρισμό που δημιουργείται από την

όλη διαδικασία και τις επιπτώσεις στις τιμές των ακινήτων. Ωστόσο δεν υφίσταται εμπειρική ή θεωρητική βάση που να υποστηρίζει αυτό το συμπέρασμα (UNCTAD, 2010).

3.4 Η εξάπλωση της χρηματοοικονομικής κρίσης

Η υποτίμηση της αξίας των ακινήτων στις Η.Π.Α. και η χρεοκοπία πολλών χρηματοπιστωτικών και μη ιδρυμάτων, επέφερε συστημική κρίση και οδήγησε σε πανικό τα χρηματιστήρια και τις αγορές παραγώγων ανά την υφήλιο. Μεγάλα χρηματικά πακέτα δόθηκαν από τις κυβερνήσεις πολλών ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, προκειμένου να διασωθούν τα χρηματοπιστωτικά τους συστήματα. Επιπρόσθετα, επανεξετάστηκε η νομισματική πολιτική πολλών κρατών (UNCTAD, 2010).

Με την αστραπιαία εξάπλωση της κρίσης έγινε κατανοητό στους πάντες ότι οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές ρυθμίσεις ήταν σκιώδεις και χρειάζονταν να γίνουν ριζικές αλλαγές. Αναμόρφωση χρειάζονταν και το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Οι κανόνες λειτουργίας του ωστόσο δεν άλλαξαν και ως δόθηκαν πακτωλοί χρημάτων από τις ανά τον κόσμο κυβερνήσεις για τη διάσωσή του. Τα χρήματα αυτά, προέρχονταν από τις εισφορές των φορολογουμένων πολιτών. Οι τελευταίοι, από το 2009 και έπειτα, κλήθηκαν να σηκώσουν ακόμη ένα μεγάλο βάρος. Να υποστούν περικοπές των εισοδημάτων τους και περιστολή των εργασιακών τους δικαιωμάτων για να διασωθούν τα δημόσια ταμεία από μια ενδεχόμενη χρεοκοπία (UNCTAD, 2010).

3.4 i. Ουγγαρία

Το χρονικό της εξάπλωσης της μεγάλης κρίσης ανά την υφήλιο ακολουθεί την εξής διαδρομή. Το φθινόπωρο του 2008 η Ουγγαρία καταφεύγει για βοήθεια στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.), όταν όλες οι χρηματοοικονομικές αγορές της έκλεισαν την πόρτα του δανεισμού. Στις 27 Οκτωβρίου 2008 η Ουγγρική κυβέρνηση ανακοινώνει τη συμφωνία της με το Δ.Ν.Τ., τη Διεθνή Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Ένωση με αντάλλαγμα ένα ιδιαίτερα σφιχτό πρόγραμμα λιτότητας. Είχε προηγηθεί

μια περίοδος ευφορίας που ακολούθησε την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον Απρίλιο του 2003, που συνοδεύτηκε από άφθονες πιστώσεις και χαμηλά επιτόκια, με συνέπεια τον υπερδανεισμό των νοικοκυριών. Μια υποτίμηση του εθνικού νομίσματος της χώρας, του φιορίνι, μετά από συντονισμένη επίθεση από χρηματιστηριακά κέντρα του εξωτερικού, οδήγησε σε ανατίμηση των δανείων που ήταν σε ξένο νόμισμα. Νοικοκυριά, επιχειρήσεις και το ίδιο το κράτος έφθασαν σε αδυναμία να εξυπηρετήσουν το χρέος τους. Παρόμοια ήταν η τύχη της Ρουμανίας και της Λετονίας που προσέφυγαν κι αυτές για δανεισμό στο Δ.Ν.Τ. Η Λετονία τον Δεκέμβριο του 2008 και η Ρουμανία τον Απρίλιο του 2009, δύο χρόνια μόλις μετά την είσοδό της στην Ε.Ε (Τσίμας, 2011).

3.4 ii. Ιρλανδία

Σε μια άλλη χώρα της Ε.Ε., την Ιρλανδία, ημερομηνία σταθμός είναι η 29^η Σεπτεμβρίου 2008, όταν ο Υπουργός Οικονομικών της, Μ. Λέινιχαν ανακοίνωνε ότι το κράτος εγγυάται για τις ιρλανδικές τράπεζες, αναλαμβάνοντας και τις υποχρεώσεις τους προς τρίτους. Η Ιρλανδία που τα προηγούμενα χρόνια θεωρούνταν οικονομικό θαύμα, φέροντας μάλιστα το προσωνύμιο «Κέλτικος Τίγρης», λαμβάνοντας τη μοιραία αυτή απόφαση, αναγκάστηκε στη συνέχεια να κρατικοποιήσει τις χρεοκοπημένες τράπεζες και να μετατρέψει σε δημόσιο χρέος τις ιδιωτικές ζημιές των τραπεζών. Πολλές από τα τράπεζες αυτές συνοδεύονταν με σκάνδαλα που προέρχονταν από χρηματοοικονομικά προϊόντα βασιζόμενα σε ενυπόθηκα δάνεια. Παράλληλα, στην Ιρλανδία διογκώθηκε πολύ η φούσκα με τις τιμές των ακινήτων (Connor, Flavin, O' Kelly, 2012). Η ιρλανδική κυβέρνηση έλαβε οικειοθελώς σειρά μέτρων λιτότητας για να εξευμενίσει τις αγορές και διατυμπάνιζε πως δε θα γνωρίσει την ταπείνωση της Ελλάδας. Παρά τις προσπάθειες, στις 21 Νοεμβρίου 2010, η κυβέρνηση της χώρας ζήτησε επισήμως τη βοήθεια του Δ.Ν.Τ. (Τσίμας, 2011).

3.4 iii. Πορτογαλία

Μια χώρα που με την είσοδό της στην Ευρωζώνη απέκτησε πρόσβαση σε επιτόκια δανεισμού τέσσερις με πέντε φορές χαμηλότερα από πριν, ήταν και η Πορτογαλία. Τους εαρινούς μήνες του 2010, η κυβέρνηση της χώρας στην

προσπάθειά της να αποφύγει τη μοίρα της Ελλάδας ανακοίνωσε πρόγραμμα διετούς λιτότητας. Παρά τα μέτρα λιτότητας όμως, τα επιτόκια των πορτογαλικών ομολόγων αυξάνονταν και τον Μάιο του 2011 τα τρία μεγαλύτερα κόμματα της χώρας συνυπέγραψαν το μνημόνιο που προέκυψε από τη διαπραγμάτευσή τους με το Δ.Ν.Τ. και την Ε.Ε. (Baer, Dias και Duarte, 2012; Τσίμας, 2011).

3.4 iv. Ντουμπάι

Η επισκόπηση της μεγάλης ύφεσης που ξεκίνησε από την αγορά στεγαστικών δανείων στις Η.Π.Α. και εξαπλώθηκε ανά την υφήλιο θα κλείσει με μια σύντομη αναφορά σε δύο άλλα κράτη που τη βίωσαν εντονότατα. Την Ισλανδία και το Ντουμπάι.

Στις 26 Νοεμβρίου 2009, η Dubai World, η κρατική εταιρία επενδύσεων του εμιράτου του Ντουμπάι κήρυξε εξάμηνη στάση πληρωμών. Η στάση πληρωμών που ανέκυψε λίγους μήνες μετά την χρεοκοπία της Lehman Brothers, έφερε στο προσκήνιο μια άλλη μεγάλη φούσκα της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής οικονομίας. Τη δεκαετία του 70' όταν ανακαλύφθηκε πετρέλαιο στον Περσικό Κόλπο, το Ντουμπάι θεωρήθηκε πολύ άτυχο, καθώς στο έδαφος του εμιράτου δεν υπήρχε ο «μαύρος χρυσός» (Τσίμας, 2011).

Παρόλο αυτά με κρατικές επενδύσεις στον κατασκευαστικό τομέα και την μηδενική φορολογία των επιχειρήσεων, το εμιράτο εξελίχθηκε σε επιχειρηματικό και εμπορικό κέντρο της Μέσης Ανατολής. Στο φορολογικό παράδεισο του Ντουμπάι διακινούνταν μαύρο χρήμα και η εμπορική δραστηριότητα ανθούσε. Για τους επιχειρηματίες όμως που δραστηριοποιούνταν στο έδαφος του Ντουμπάι υπήρχε η απαγόρευση να δηλώσουν πτώχευση. Έτσι όταν στα τέλη του 2008 η κάνουλα της παγκόσμιας ρευστότητας έκλεισε, το χρήμα έπαψε να εισρέει προς το Ντουμπάι (Buckley, 2012). Οι επιχειρηματίες που ζούσαν πλέον το σκάσιμο της φούσκας και αδυνατούσαν να δηλώσουν πτώχευση, εγκατέλειπαν τα πανάκριβα αυτοκίνητά τους στο αεροδρόμιο του εμιράτου και εγκατέλειπαν τη χώρα (Τσίμας, 2011).

Η στάση πληρωμών του Ντουμπάι ακολούθησε χρονικά την αναθεώρηση του ελλείμματος της Ελλάδας, για λίγες μόνο μέρες. Η κρίση πανικού που κυριάρχησε στις αγορές από την πτώχευση του εμιράτου, ίσως εξηγεί εν μέρει τη διπλή υποβάθμιση της Ελλάδας στη συνέχεια, από τον οίκο αξιολόγησης Fitch. Η άρνηση

της Γερμανίας εκείνες τις ημέρες να δηλώσει ότι θα εγγυόταν το χρέος της Ελλάδας και των άλλων αδύναμων χωρών της ευρωζώνης, οδήγησε στην κατακόρυφη άνοδο των ελληνικών επιτοκίων (Τσίμας, 2011). Στην περίπτωση της Ελλάδας θα επανέλθουμε αμέσως παρακάτω. Προηγουμένως θα κάνουμε μια τελευταία αναφορά σε ένα από τα θύματα της κρίσης, την Ισλανδία.

3.4 ν. Ισλανδία

Στην Ισλανδία ως τα μέσα της δεκαετίας του 90'η ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους ήταν πολύ ισχυρή και οι τράπεζες λειτουργούσαν υπό αυστηρούς κανόνες. Όμως, μετά το 2000 επήλθε η απελευθέρωση του τραπεζικού τομέα ο οποίος έφυγε από τον κρατικό έλεγχο (Τσίμας, 2011). Την πενταετία 2003 – 2008 η Ισλανδία γνώρισε μια αλματώδη αύξηση που συνοδεύονταν από δάνεια προερχόμενα από διεθνείς αγορές, δεκαπλάσια του ΑΕΠ της χώρας. Μετά την χρεοκοπία της Lehman Brothers, στις 15 Σεπτεμβρίου 2008, ακολούθησε η κατάρρευση των τριών μεγάλων τραπεζών της Ισλανδίας μέσα σε μόλις δώδεκα ημέρες. Οι τράπεζες αυτές για να προσελκύσουν καταθέσεις από το εξωτερικό, χορηγούσαν πολύ μεγάλα επιτόκια και επιδίδονταν σε απρόσεκτες δανειοδοτήσεις που είχαν πολλές φορές σκανδαλώδη χροιά. Η ισλανδική κυβέρνηση εθνικοποίησε τις τρεις τράπεζες. Με την κίνησή της όμως αυτή, απέκτησε έλλειμμα 216 δις εν έτη 2008 από πλεόνασμα 89 δις που είχε το 2007. Οι διεθνείς αγορές δε δέχονταν να δανείσουν τη χώρα, η οποία απευθύνθηκε στις 15 Οκτωβρίου 2008 στο Δ.Ν.Τ., ζητώντας την παρέμβασή του (House of Commons, 2009).

Τα γεγονότα που αναφέρθηκαν παραπάνω, σκιαγραφούν ένα ζοφερό οικονομικό κλίμα. Στόχος μας είναι να διαπιστώσουμε στη συνέχεια, αν αυτή η οικονομική κατάσταση επηρέασε και κατά πόσο τις επιχειρηματικές πρακτικές Ε.Κ.Ε. σε κράτη της Ευρώπης και ιδιαίτερα στην Ελλάδα.

3.5 Η περίπτωση της Ελλάδας

Προτού αναφερθούμε στον αντίκτυπο της κρίσης σε πρακτικές Ε.Κ.Ε. που ακολουθούν οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα, θα δούμε τον τρόπο με τον οποίο η

οικονομική κρίση χτύπησε την πόρτα στη χώρα μας. Για τους Arghyrou και Kontonikas (2012), το κομβικό σημείο που διαχωρίζει την περίοδο προ και μετά κρίσης είναι η 9^η Αυγούστου 2007, οπότε και δόθηκε το πρώτο, μεγάλο, έκτακτο δάνειο στις ευρωπαϊκές τράπεζες από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.). Η Ελλάδα, εξαιτίας της παγκόσμιας ύφεσης και σειράς εσωτερικών στρεβλώσεων και λανθασμένων πολιτικών, θα βρίσκονταν στο μάτι του κυκλώνα για τα επόμενα χρόνια, ως και τις μέρες μας.

Σε ότι αφορά τη χώρα μας, τα γεγονότα που άμεσα σχετίζονται με την προσφυγή της στο Δ.Ν.Τ., την Ε.Ε. και την Ε.Κ.Τ., ακολουθούν την κάτωθι χρονολογική σειρά: Μετά τον Δεκέμβριο του 2008 η διαφορά μεταξύ γερμανικών βασικών επιτοκίων και ελληνικών, άρχισε να μεγαλώνει. Την Ελληνική επικαιρότητα ωστόσο, από την άνοιξη του 2008 την μονοπωλούσαν ειδήσεις για σκάνδαλα που άγγιζαν υπουργούς της τότε κυβέρνησης. Ένα άλλο οικονομικό γεγονός υψίστης σημασίας, είναι ότι ο κρατικός δανεισμός είχε εκτροχιαστεί μέσα στο 2008. Ξεκίνησε η Ελλάδα τους πρώτους μήνες του έτους να δανείζεται περίπου 2 δισεκατομμύρια ευρώ το μήνα και το φθινόπωρο του ίδιου έτους δανειζόταν 1 δισεκατομμύριο ευρώ κάθε δέκα ημέρες. Η αναλογία αυτή, έφθασε το 1 δισεκατομμύριο ανά εβδομάδα την άνοιξη του 2009. Στο μεταξύ η Eurostat, εξέφρασε την πρόθεσή της τον Αύγουστο του 2008 να αναθεωρήσει προς τα πάνω το έλλειμμα της Ελλάδας για το έτος 2007 (Τσίμας, 2011).

Κι ενώ το περιβάλλον ήταν δυσοίωνο και προδιαγραφόταν ακόμη χειρότερο μελλοντικά, οικονομικά μέτρα δε λαμβάνονταν με κατεύθυνση την εξομάλυνση της κατάστασης. Καθότι αν είχαν παρθεί τότε μέτρα για τον περιορισμό του δημοσίου χρέους, σε συνδυασμό με τρία θετικά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας, η κατάσταση δύο χρόνια μετά μπορεί να ήταν διαφοροποιημένη. Γιατί η Ελλάδα είχε το πλεονέκτημα ότι οι τράπεζές της είχαν χαμηλή έκθεση στα τοξικά παράγωγα των αμερικανικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών, οι τιμές των ακινήτων είχαν χαμηλότερη αύξηση από πολλές άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες και τέλος ο ιδιωτικός δανεισμός παρόλο που αυξήθηκε κατά πολύ μετά την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ, παρέμεινε ένας από τους χαμηλότερους στην Ε.Ε. (Τσίμας, 2011).

Το δημόσιο χρέος όμως, δεν περιορίστηκε κι έτσι η Ελλάδα είχε το 2008 το μεγαλύτερο αρνητικό άνοιγμα στο εξωτερικό ισοζύγιο πληρωμών στην Ευρώπη και επιπλέον, το δεύτερο μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην ευρωζώνη. Την ίδια χρονιά το πρωτογενές έλλειμμα ήταν κοντά 12 δις ευρώ. Το 2009, που ήταν εκλογική χρονιά, το

πρωτογενές έλλειμμα ξεπέρασε τα 24 δις, όταν οι υπόλοιπες οικονομίες μετά το πρώτο σοκ της κρίσης, έκαναν φιλότιμες προσπάθειες να το περιορίσουν (Τσίμας, 2011).

Στο μεταξύ, από τα τέλη του 2008 κάποια χρηματοπιστωτικά σχήματα άρχισαν να αγοράζουν στοιχήματα ελληνικής χρεωκοπίας. Το Μάρτιο του 2009 ο χρηματιστής T. Σόρος σε δείπνο που είχε στο Βερολίνο με τον υπουργό Οικονομίας της χώρας Π. Στάινμπρουκ και στελέχη των γερμανικών τραπεζών, προειδοποίησε ότι η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος μεταλλασσόταν σε κρίση δημοσίου χρέους και μια υπερχρεωμένη χώρα της ευρωζώνης θα μπορούσε να μπει στο στόχαστρο, καθώς το κοινό νόμισμα δε συνοδεύονταν από ενιαία οικονομική διακυβέρνηση ούτε από μία ισχυρή ευρωπαϊκή πολιτική ηγεσία (Τσίμας, 2011).

Τον Φεβρουάριο του 2009 σε μια συνάντηση του Eurogroup, συστήνεται στον Έλληνα υπουργό Οικονομικών, να μελετηθεί από μια ομάδα εργασίας η πιθανότητα να μπορέσει η χώρα μας να αποπληρώσει τα ομόλογά της. Η πρόταση αποκρούστηκε τότε. Τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου, μεγάλες οικονομικές εφημερίδες του εξωτερικού άρχισαν να δημοσιεύουν άρθρα για την επικινδυνότητα της Ελλάδας, ενώ οίκοι αξιολόγησης διέρρεαν την πρόθεσή τους να υποβαθμίσουν την χώρα. Τον Ιούλιο του 2009 το ελληνικό ζήτημα συζητιέται για πρώτη φορά στο διοικητικό συμβούλιο του Δ.Ν.Τ., όπου εξετάζονται εκθέσεις που εντοπίζουν μεγάλο εκτροχιασμό στο δημοσιονομικό έλλειμμα και προβλήματα με τα στατιστικά στοιχεία (Τσίμας, 2011).

Τον Οκτώβριο του 2009 προκηρύχθηκαν εκλογές στην Ελλάδα και το κυβερνών κόμμα άλλαξε. Δεκαπέντε μέρες μετά την ανάδειξη της νέας κυβέρνησης, ανακοινώθηκε μια τεράστια αύξηση για την πρόβλεψη του ελλείμματος του έτους 2009. Από 2,7% που αναφερόταν στον προϋπολογισμό, στο αναθεωρημένο 12,5%. Τελικά, το επίσημο έλλειμμα που καταγράφηκε ήταν της τάξης του 15,4%. Κι ενώ η αναθεώρηση του ελλείμματος προμήνυε μέτρα λιτότητας, η νέα κυβέρνηση υποσχόταν τήρηση των προεκλογικών δεσμεύσεων. Ως άλλο σφάλμα θεωρήθηκε η αναφορά του τότε πρωθυπουργού, στην πρώτη σύνοδο κορυφής της Ε.Ε. μετά τις ελληνικές εκλογές, σε ύπαρξη διαφθοράς στην Ελλάδα (Τσίμας, 2011).

Στο ετήσιο οικονομικό φόρουμ, τον Ιανουάριο του 2010, που πραγματοποιήθηκε στο Νταβός της Ελβετίας, η ελληνική αντιπροσωπεία γίνεται στόχος όλων των πυρών, με αναφορές που παρουσάζαν την Ελλάδα, ως το νέο επίκεντρο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Στις 27 Απριλίου 2010 τα ελληνικά ομόλογα υποβαθμίζονται στην κατηγορία «σκουπίδια» από τους διεθνείς οίκους

αξιολόγησης (Τσίμας, 2011). Το ελληνικό κράτος αδυνατεί να δανειστεί με βιώσιμα επιτόκια από τις διεθνείς χρηματαγορές. Το πρώτο μνημόνιο για το δανεισμό της χώρας από το Δ.Ν.Τ., την Ε.Ε και την Ε.Κ.Τ., ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ, συμφωνείται τον Μάρτιο του 2010 και εγκρίνεται από την ελληνική βουλή στις 5 Μαΐου 2010 (Arghyrou και Kontonikas, 2012). Ακολούθησαν μέτρα σκληρής λιτότητας, δημοσιονομικής διόρθωσης και ταχείας περικοπής δαπανών που επέφεραν ύφεση στη χώρα.

Ωστόσο, η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους που είχε αρχίσει να συζητείται από την ημέρα υπογραφής ακόμη του πρώτου μνημονίου, ήταν αναπόφευκτη. Έπειτα από ένα σχεδόν χρόνο, στις 29 Ιουνίου του 2011, ψηφίζεται από την ελληνική βουλή το μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα, που περιλαμβάνει πρόσθετες περικοπές και μέτρα λιτότητας (Ναυτεμπορική, 2011). Η δημοσιονομική ανισοροπία στην οποία βρισκόταν η ελληνική οικονομία έφερε στο προσκήνιο το θέμα της αναδιάρθρωσης ή «κουρέματος» του χρέους και αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας με σκοπό τη μακροπρόθεσμη μείωση του χρέους σε βιώσιμα επίπεδα. Στις 27 Οκτωβρίου 2011 καταρτίστηκε από την έκτακτη σύνοδο κορυφής της Ε.Ε. ένα σχέδιο αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Η συμφωνία προσέβλεπε σε εθελοντικό «κούρεμα» κατά 50% του χρέους της Ελλάδας και πρόσθετα πακέτα στήριξης της ελληνικής οικονομίας, ύψους 130 δις (Γενική Γραμματεία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 2012). Το δεύτερο μνημόνιο για τη νέα δανειακή σύμβαση ψηφίστηκε από την βουλή των Ελλήνων στις 13 Φεβρουαρίου 2012 (Σταυρόπουλος, 2012).

3.6 Βαθύτερα αίτια της εξάπλωσης της κρίσης στην Ευρωζώνη

Η προσφυγή της Πορτογαλίας στο Δ.Ν.Τ., άνοιξε κύκλους συζητήσεων στην ακαδημαϊκή κοινότητα για τα βαθύτερα αίτια της κρίσης στην ευρωζώνη. Κι αυτό καθότι η Πορτογαλία, ούτε υπερβολικό έλλειμμα είχε, ούτε ψευδή στοιχεία έδωσε στην Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, ούτε «αμαρτωλές» τράπεζες που μπλέχτηκαν σε δομημένα προϊόντα στηριζόμενα σε κάποια στεγαστική φούσκα. Τότε ήταν, που εκφράστηκε η άποψη ότι η κρίση χρέους στην ευρωζώνη οφείλεται σε συστημικές αδυναμίες της ίδιας της ευρωζώνης (Χριστοδουλάκης, 2012).

Έχοντας απολέσει οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις τη δυνατότητα υποτίμησης του εθνικού τους νομίσματος, όταν το ισοζύγιο πληρωμών τους γίνονταν έντονα ελλειμματικό, μόνη διέξοδος τους απόμενε, η σταδιακή σύγκλιση των ισοζυγίων των κρατών μελών της ευρωζώνης. Κάτι τέτοιο όμως δε συνέβη. Αντίθετα, τα εμπορικά ισοζύγια άρχισαν να αποκλίνουν μετά την εισαγωγή του ευρώ. Τα κράτη του βορά της Ευρωζώνης, είχαν ολοένα και μεγαλύτερα εμπορικά πλεονάσματα, ενώ το εξωτερικό ισοζύγιο των χωρών του νότου γινόταν ολοένα και πιο ελλειμματικό. Συνεπώς η αντιμετώπιση της κρίσης χρέους στην ευρωζώνη μοναχά με μέτρα λιτότητας, που οδηγούν σε μεγαλύτερη ύφεση, δεν είναι ενδεδειγμένη και χρειάζεται να βρεθεί νέα μέθοδος θεραπείας (Χριστοδουλάκης, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 - Η Ε.Κ.Ε. ΚΑΙ Η ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

4.1 Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην αειφόρο ανάπτυξη της Ε.Ε.

Τα οικονομικά τεκταινόμενα της τελευταίας πενταετίας φαίνεται ότι δεν άφησαν ανεπηρέαστο τον προσανατολισμό της Ε.Ε. στην αειφόρο ανάπτυξη. Σύμφωνα με την αναφορά της Eurostat, (2011) για την αειφόρο ανάπτυξη στην Ε.Ε., η οικονομία της Ε.Ε. ακόμη και στα μέσα του 2011 παρουσίαζε πολύ μικρή ανάπτυξη. Ωστόσο, συνέπεια των τεκταινόμενων στην οικονομία υπήρξε η ανάληψη λιγότερων επενδύσεων από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Επιπρόσθετα, το πρόβλημα ρευστότητας στον τραπεζικό τομέα πέρασε στην πραγματική οικονομία, μειώθηκε το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν), αυξήθηκε η ανεργία και η μακροχρόνια ανεργία και μειώθηκε η εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς της Ε.Ε. Θετικό ρευστότητας της κρίσης από την άλλη, υπήρξε η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και συνεπώς η σταθεροποίηση της ενεργειακής εξάρτησης των κρατών μελών της Ε.Ε..

Η σύγκριση των κύριων δεικτών της αειφόρου ανάπτυξης κατά τη Eurostat, (2011) ανάμεσα στην αναφορά του 2009 και αυτή του 2011 καταδεικνύει ότι μάλλον αρνητικός είναι ο απολογισμός. Συγκεκριμένα, ο δείκτης της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης ενώ παρουσίαζε αυξητική τάση από το 2003 ως το 2007 πέρασε σε αρνητική τροχιά από το 2008 και έπειτα. Ο παραπάνω δείκτης ανακλύπει από τον συνδυασμό επιμέρους δεικτών. Στη συνέχεια ακολουθεί η παράθεσή τους, ενώ θα αναλυθούν πιο εμπεριστατωμένα αυτοί που έχουν άμεση συνάφεια με το θέμα που εξετάζουμε.

4.1 i. Επιμέρους δείκτες της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης

1. Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ: Ο δείκτης αυτός, που μετρά την οικονομική δραστηριότητα, παρουσίαζε αύξηση από το 2000 ξεκινώντας

από το επίπεδο των 19.100,00 ευρώ και καταλήγοντας στις 21.700,00 το 2007. Το 2008 παρουσίασε αύξηση μόλις 0,1%, ενώ το 2009 έπεσε κατά 4,6%. Το 2010 πέρασε και πάλι σε ανοδική τροχιά με αύξηση της τάξης του 1,6%, ενώ άνοδο είχαμε και το 2011 με το δείκτη να κλείνει στα 20.900,00 ευρώ. Φυσικά, δεν επηρέασε η οικονομική κρίση το ίδιο όλα τα κράτη μέλη. Μεγαλύτερη πτώση στο κατά κεφαλή ΑΕΠ παρουσιάστηκε στα κράτη μέλη της Ανατολικής Ευρώπης και την Ιρλανδία. Επίσης, στην ανάκαμψη που παρουσιάστηκε στα κράτη μέλη το 2010, υπήρξαν οι εξαιρέσεις της Ιρλανδίας, Ελλάδας, Λετονίας, Ισπανίας και Ρουμανίας.

2. Επενδύσεις: Ο δείκτης καταδεικνύει το ποσοστό του ΑΕΠ που επαναχρησιμοποιείται για ακαθάριστη επένδυση. Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, οι επενδύσεις ακολούθησαν την πορεία του οικονομικού κύκλου. Από το 2003 ως το 2007 υπήρχε άνοδος με την τιμή να ανέρχεται στο 21,7% το 2007. Το 2008 και το 2009 λόγω της οικονομικής κρίσης εμφανίστηκε πτώση στις επενδύσεις, ιδιαίτερα αυτές των επιχειρήσεων. Το 2009 ο συνολικός δείκτης (επιχειρήσεων, νοικοκυριών και κυβέρνησης) εμφάνισε την τιμή του 19,4%. Οι επιχειρηματικές επενδύσεις από 12,4% το 2008 διαμορφώθηκαν στο 10,9% το 2009.

Οι υπόλοιποι δείκτες που συντελούν το δείκτη κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης είναι:

3. Ο δείκτης ανομοιότητας στο ΑΕΠ ανά περιοχή. Αξίζει να σημειώσουμε ότι τις μεγαλύτερες ανομοιότητες τις εμφανίζουν τα κράτη μέλη της Ανατολικής Ευρώπης.
4. Οι αποταμιεύσεις των νοικοκυριών. Μετράει το μέρος του διαθέσιμου εισοδήματος που δε δαπανάται από τα νοικοκυριά. Το 2007 ο δείκτης είχε τη χαμηλότερη τιμή της δεκαετίας 2000 – 2010, η οποία ήταν 10,9%. Τις επόμενες δύο χρονιές αυξήθηκε (13,2% το 2009), γεγονός που καταδεικνύει ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης από τα νοικοκυριά στην οικονομία. Το 2010 ωστόσο η τιμή έπεσε στο 11,9%.
5. Δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό επί του ΑΕΠ. Και ο δείκτης αυτός σχετίζεται με την Ε.Κ.Ε., καθώς η εξάπλωση των περισσότερων πρακτικών της βασίζεται στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών. Αν και η τιμή του δείκτη δεν παρουσίασε μεγάλες αυξομειώσεις τη

δεκαετία του 2000 (1,87% το 2002, 2,01% το 2009), είναι αρκετά χαμηλότερη από το στόχο του 3% που είχε τεθεί για το 2010.

6. Δείκτης παραγωγικότητας της εργασίας.
7. Ενεργειακή ένταση.
8. Εργασία.
9. Γυναικεία εργασία.
10. Εργασιακές ανομοιότητες ανά περιοχή.
11. Ανεργία.

4.1 ii. Οι υπόλοιποι σύνθετοι δείκτες της αειφόρου ανάπτυξης

Πέρα από το δείκτη κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, για τη μέτρηση της αειφόρου ανάπτυξης χρησιμοποιούνται και άλλοι δείκτες από την Eurostat, (2011). Συγκεκριμένα, ο δείκτης αειφόρου κατανάλωσης και παραγωγικότητας ο οποίος μετράει την ευημερία των ανθρώπων μέσα από την κατανάλωση και παραγωγή αγαθών, ελαχιστοποιώντας ωστόσο, την αθρόα εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Ο δείκτης αειφόρου κατανάλωσης και παραγωγικότητας μετράται από το ποσό της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας που παράγει μια οικονομία για κάθε μονάδα πρώτης ύλης που χρησιμοποιεί. Επίσης μετράται από την εγχώρια κατανάλωση πρώτων υλών, την κατά κεφαλή και ανά έτος παραγόμενη ποσότητα μη μεταλλικών απορριμμάτων εκφραζόμενη σε κιλά, την παραγωγή επικίνδυνων αποβλήτων, την ποσότητα ανακυκλώσιμων αστικών αποβλήτων, τον αριθμό των Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και μια σειρά άλλων δεικτών συναφούς περιεχομένου.

Από τους δείκτες αυτούς θα σταθούμε στο δείκτη Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, ο οποίος καταδεικνύει τον αριθμό των οργανισμών που εφαρμόζουν το Κοινοτικό Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) και βασίζεται στον Κανονισμό (ΕΚ) 1221/2009. Η ρύθμιση με άλλη μορφή πρωτοεμφανίστηκε το 1995. Η εθελοντική υπαγωγή των οργανισμών σε πρακτικές της περιβαλλοντικής διάστασης της Ε.Κ.Ε., είχε απήχηση στην Ε.Ε. και μεταξύ 2003 και 2010, η εφαρμογή του EMAS γνώρισε αύξηση 5,7%, φθάνοντας τους 4.521 οργανισμούς το 2010 από 3.068 το 2003. Μάλιστα στην Ελλάδα επιτελέστηκε η μεγαλύτερη σχετική αλλαγή, με αύξηση της τάξης του 644%. Ωστόσο, η δημοτικότητα του EMAS παραμένει χαμηλή σε σχέση με το ISO (Eurostat, 2011).

Μια επισκόπηση των αποτελεσμάτων του δείκτη αειφόρου κατανάλωσης και παραγωγικότητας, καταδεικνύει ότι συγκριτικά με το 2000 κάποιοι τομείς χειροτέρεψαν όπως η παραγωγή επικίνδυνων αποβλήτων, ωστόσο, από την άλλη, υπήρξαν βελτιώσεις όπως η αύξηση των απορριμμάτων που ανακυκλώνονται στην Ε.Ε. (Eurostat, 2011). Επίσης, υπήρξε σημαντική πρόοδος σχετικά με πρότυπα που αφορούν την οικολογική διάσταση της Ε.Κ.Ε., όπως καταδείξαμε με την ανάλυση του δείκτη Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης.

Εκτός του δείκτη κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και του δείκτη αειφόρου κατανάλωσης και παραγωγικότητας, η αειφόρος ανάπτυξη μετράται και από σειρά άλλων σύνθετων δεικτών, τους οποίους απλώς θα αναφέρουμε. Αυτοί είναι, ο δείκτης κοινωνικής ενσωμάτωσης, ο δείκτης δημογραφικών αλλαγών, ο δείκτης δημόσιας υγείας, ο δείκτης κλιματικών αλλαγών και ενέργειας, ο δείκτης βιώσιμων μεταφορών, ο δείκτης φυσικών πόρων, ο δείκτης παγκόσμιας εταιρικής σύμπραξης και ο δείκτης καλής διακυβέρνησης (Eurostat, 2011).

4.2 Σύγκριση οικονομικών μεγεθών και δεικτών σε χώρες της Ε.Ε., που σχετίζονται με την αειφορία και πρακτικές Ε.Κ.Ε.

Επιχειρώντας να διαπιστώσουμε από μια άλλη σκοπιά, το κατά πόσο η οικονομική κρίση που έπληξε την Ελλάδα και λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περασμένη τετραετία, επηρεάζει την ανάληψη πρακτικών Ε.Κ.Ε. από τις ελληνικές επιχειρήσεις, προστρέχουμε σε στοιχεία της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (EIB, 2012).

4.2 i. Δείκτης δημοσίων επενδύσεων

Σύμφωνα με αυτά, αν λάβουμε ως έτος βάσης το 2002 για να υπολογίσουμε πραγματικές τιμές και όχι ονομαστικές, διαπιστώνουμε ότι ο δείκτης δημοσίων επενδύσεων για την Ελλάδα το 2009 ήταν 140, περίπου ο ίδιος με την Γαλλία, ενώ η Γερμανία για το ίδιο έτος είχε περίπου 105 και η Πορτογαλία περί το 90. Το 2011 η δημόσια επένδυση στην Ελλάδα κατήλθε περί το 65, ενώ στην Πορτογαλία που αντιμετώπιζε παρόμοια οικονομικά προβλήματα ήταν περίπου 80, στην Γερμανία περί το 110 και στην Γαλλία περίπου 140. Για το 2012, ωστόσο, γίνεται η πρόβλεψη

πως στην Ελλάδα ο δείκτης δημοσίων επενδύσεων θα τείνει να αγγίξει το 100, ενώ στην Πορτογαλία θα μειωθεί στο 60. Δίδεται δηλαδή στην Ελλάδα η πιθανότητα να αυξηθούν οι επενδύσεις του δημόσιου τομέα και να επανέλθουν στα επίπεδα του 2002, ενώ για την Πορτογαλία η πρόβλεψη είναι αρνητική.

4.2 ii. Δείκτης ιδιωτικής επένδυσης

Σε ό που αφορά την ιδιωτική δαπάνη, τα στοιχεία καταδεικνύουν πως για τις χώρες που επλήγησαν από την οικονομική κρίση, η δυσχέρεια αντανακλάται στη διακύμανση των επενδύσεων. Έτσι για την Ελλάδα, ενώ το 2009 με έτος βάσης και πάλι το 2002, η τιμή του δείκτη ιδιωτικής επένδυσης διαμορφώθηκε στο 120, το 2011 κατήλθε περί το 85, με την πρόβλεψη για το 2012 να είναι ακόμη χειρότερη, περί το 75.

Στην Πορτογαλία τώρα, το 2009 η ιδιωτική επένδυση έφερε τιμή 100, ενώ το 2011 ήταν λίγο περισσότερη από της Ελλάδας για το ίδιο έτος, κοντά στο 70. Η πρόβλεψη για το 2012 είναι καλύτερη από της Ελλάδας, καθώς είναι 80. Τα ανωτέρω στοιχεία παρουσιάζουν τον ελληνικό επιχειρηματικό κόσμο διστακτικό ή ανήμπορο να προβεί σε επενδύσεις που θα δώσουν ώθηση στην ελληνική οικονομία. Στην Πορτογαλία, που αντιμετωπίζει παρόμοια οικονομικά προβλήματα, φαίνεται πως η ιδιωτική επένδυση έχει την τάση να αντιδρά πιο θετικά. Στη Γαλλία και στη Γερμανία από την άλλη, παρουσιάζεται άνοδος της ιδιωτικής επένδυσης μεταξύ των ετών 2009 – 2011, με την Γερμανία από 105 το 2009 να ανέρχεται στο 120 το 2011, ενώ στην Γαλλία από 130 αυξήθηκε στο 140 (Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων - EIB, 2012).

4.2 iii. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Ένας άλλος σημαντικός οικονομικός παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη για να ερμηνεύσουμε την υιοθέτηση πρακτικών Ε.Κ.Ε. από τις επιχειρήσεις, είναι οι διακυμάνσεις του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας, συγκριτικά και με αυτό άλλων χωρών της Ε.Ε.. Το 2000 το ελληνικό ΑΕΠ ήταν 138 δις ευρώ. Το 2007 αυξήθηκε στα 227 δις, το 2008 διαμορφώθηκε στα 236,9 και έκτοτε βαίνει μειούμενο (Eurostat, 2011). Το 2009 κατήλθε στα 235 δις ευρώ, το 2010 η Eurostat (2012) το υπολόγισε

στα 230 δις ευρώ, ενώ αρνητική είναι η πρόβλεψή της και για το 2011 (περί τα 218 δις ευρώ).

Για να μην συγκρίνουμε το ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας με αυτό των μεγάλων οικονομιών της Ευρωζώνης, ανατρέχουμε στα στοιχεία που αφορούν την Πορτογαλία. Το 2000 το πορτογαλικό ΑΕΠ ήταν 127 δις ευρώ (Eurostat, 2011). Το 2008 διαμορφώθηκε στα 172 δις ευρώ, το 2009 μειώθηκε στα 169 δις ευρώ, ενώ το 2010 η Eurostat (2012) το υπολόγισε στα 173 δις ευρώ. Παρατηρούμε δηλαδή ότι ενώ και η Πορτογαλία πλήγηκε από την οικονομική κρίση, φαίνεται πως ανακάμπτει ταχύτερα από την Ελλάδα.

Τα ανωτέρω στοιχεία είναι ιδιαίτερα σημαντικά, αν αναλογιστούμε πως ένα από τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης και των δύο ελληνικών περιβαλλοντικών προγραμμάτων που θα αναλύσουμε στη συνέχεια, ήταν το να μην θεωρούνταν προβληματική η υποψήφια προς ένταξη επιχείρηση για τις τρεις προηγούμενες διαχειριστικές χρήσεις, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2004/C/244/02). Όμως σε μια οικονομική συγκυρία που η δραστηριότητα των επιχειρήσεων επιβραδύνεται και το ΑΕΠ της χώρας μειώνεται, περιορισμοί αυτού του είδους, αποκλείουν δυναμικές επιχειρήσεις από την ανάληψη προγραμμάτων. Αυτό καθώς δεν γίνεται διαχωρισμός των καθαρά προβληματικών εταιριών και αυτών που δεν ευθύνονται οι ίδιες για λανθασμένους διοικητικούς χειρισμούς, αλλά ανήκουν σε κλάδους που πλήττονται ραγδαία από την κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Η Ε.Κ.Ε. ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ

5.1 Η Ε.Κ.Ε. των ελληνικών επιχειρήσεων μέσα από περιβαλλοντικά προγράμματα

Στο στάδιο αυτό της έρευνας, θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε κατά πόσο στην περίοδο της οικονομικής κρίσης οι ελληνικές επιχειρήσεις παραμένουν προσανατολισμένες στις αρχές που προσβύει η Ε.Κ.Ε.. Στην Ελλάδα η έννοια της Ε.Κ.Ε. άρχισε να διαδίδεται τα τελευταία χρόνια (Eurostat, 2011; Lazaridou, 2008). Όπως προείδαμε, σύμφωνα με την έκθεση της Eurostat (2011) για την αειφόρο ανάπτυξη στην Ε.Ε., η υιοθέτηση του Κοινοτικού Συστήματος Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) στην Ελλάδα, παρουσίασε αύξηση μεταξύ των ετών 2003 και 2010, φθάνοντας περί τους 65 οργανισμούς το 2010 από περίπου 10 το 2003. Ο αριθμός αυτός των οργανισμών, έφερε τη χώρα στην 8^η θέση της κατάταξης μεταξύ των 27 κρατών – μελών της Ε.Ε. για το έτος 2010. Λίγο προτού την κρίση δηλαδή, καθώς και κατά το ξέσπασμά της, οι ελληνικοί οργανισμοί έκαναν κάποια σημαντικά βήματα στην κατεύθυνση της υιοθέτησης των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης και της Ε.Κ.Ε..

Για να αποκτήσουμε ωστόσο, καλύτερη εικόνα του προσανατολισμού των ελληνικών επιχειρήσεων στις πρακτικές της Ε.Κ.Ε., τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, θα ανατρέξουμε στην αποδοχή προγραμμάτων περιβαλλοντικού χαρακτήρα, που εκπονήθηκαν από την κεντρική διοίκηση. Στο σημείο αυτό χρειάζεται να διευκρινιστεί ότι η Ε.Κ.Ε. δεν έχει μόνο περιβαλλοντική διάσταση. Όπως αναφέρει ο Carroll, όπως παρατίθεται στον Richardson (2001) υπάρχει και η οικονομική, νομική, ηθική και φιλανθρωπική διάσταση της Ε.Κ.Ε.. Παρόλο αυτά, στην παρούσα εργασία ανατρέχουμε σε περιβαλλοντικές πρακτικές, καθότι το περιβάλλον είναι το πεδίο που υφίστανται συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα που απευθύνονται σε επιχειρήσεις. Για το λόγο αυτό, μπορεί να γίνει ανάλυση κάποιων στατιστικών δεδομένων.

5.2 Πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010»

Το πρόγραμμα στο οποίο θα ανατρέξουμε αρχικά, είναι το «Πράσινη Επιχείρηση 2010», του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα II» (ΕΠΑΝ II), που εντάσσεται στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007 – 2013. Το πρόγραμμα αποτελεί πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας (ΥΠΟΙΑΝ) και είναι συγχρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης) (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

5.2 i. Σκοπός του προγράμματος «Πράσινη Επιχείρηση 2010» και επιλεξιμότητα δαπανών

Η πράξη, γενικό σκοπό είχε τη «δημιουργία των προϋποθέσεων ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στη λειτουργία των επιχειρήσεων προκειμένου να έκαναν παρεμβάσεις στη διαδικασία της παραγωγικής αλυσίδας» (ΥΠΟΙΑΝ, 2010, σελ. 3). Διαφορετικά, η πράξη σκόπευε να ενισχύσει τις επιχειρήσεις των οποίων η παραγωγική δραστηριότητα επηρεάζει το περιβάλλον, με φιλοπεριβαλλοντικές επενδύσεις στην παραγωγική τους διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, οι ενέργειες που είναι επιλέξιμες κατά την εκτέλεση του έργου, περιλαμβάνουν επενδύσεις που σχετίζονται με:

Την παρακολούθηση εκπομπών ρύπων

Την ανακύκλωση/ διαχείριση/ διάθεση αποβλήτων

Την εξοικονόμηση/ ανάκτηση ενέργειας και ύδατος

Την ανάπτυξη «πράσινων» διαδικασιών και προϊόντων

Την ενσωμάτωση προτύπων

Την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών

Την βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας και την ανάπτυξη υποδομών

Από τις παραπάνω κατηγορίες ενεργειών, επιλέξιμες δαπάνες κρίνονται όσες σχετίζονται με τη διαμόρφωση των χώρων και των κτιρίων της επιχείρησης αρκεί να μην υπερβαίνουν το 25% του προϋπολογισμού του έργου, η προμήθεια εξοπλισμού και μηχανημάτων η οποία μπορεί να καλυφθεί κατά το 100% από τον προϋπολογισμό του έργου και τα μεταφορικά μέσα εκτός των επιβατικών αρκεί να μην υπερβαίνουν

το 25% του προϋπολογισμού. Επιπρόσθετα, κατά μικρότερο ποσοστό του προϋπολογισμού του έργου είναι επιλέξιμες δαπάνες για την προμήθεια λογισμικού, οι αμοιβές συμβούλων και δαπάνες επαλήθευσης, επικύρωσης και πιστοποίησης συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης. Οι προαναφερθείσες τρεις κατηγορίες καλύπτονται κατά 10%. Τέλος, δαπάνες για αγορά τεχνογνωσίας, που αποτελούν άυλο στοιχείο, δύναται να καλυφθούν κατά 5% από τον προϋπολογισμό του έργου (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρόσκληση για υποβολή προτάσεων της πράξης «Πράσινη Επιχείρηση 2010», απευθυνόταν σε εταιρικές επιχειρήσεις (Ανώνυμη Εταιρία, Ετερόρρυθμη Εταιρία, Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης και Ομόρρυθμη Εταιρία) καθώς και ατομικές επιχειρήσεις με βιβλία Β και Γ κατηγορίας αρκεί να ανήκαν σε μεταποιητικούς κλάδους. Δεν μπορούσαν να υποβάλουν πρόταση οι επιχειρήσεις δικαιόχρησης, οι αστικές μη κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και οι κοινοπραξίες (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Παράλληλα, οι υποψήφιες επιχειρήσεις όφειλαν να είχαν συμπληρώσει τρεις διαχειριστικές χρήσεις και να μην ήταν προβληματικές. Επιπλέον, να απασχολούσαν κατά τα έτη 2009 και 2008 από 0 ως 50 άτομα, ενώ ο κύκλος εργασιών τους να ήταν ως 10 εκ. ευρώ. Για να ενισχύονταν μια εταιρία, στα πλαίσια του προγράμματος, έπρεπε συν τοις άλλοις, να υπέβαλλε πρόταση με προϋπολογισμό ύψους επένδυσης από 30.000,00 ευρώ έως 200.000,00 ευρώ ανά αίτηση (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Η υποβολή των προτάσεων για το εν λόγω πρόγραμμα ξεκίνησε στις 25 Μαΐου 2010 και έληξε στις 23 Ιουλίου του ίδιου έτους.

Τα κριτήρια αξιολόγησης των προτάσεων και οι συντελεστές βαρύτητας που έφεραν αυτοί, παρατίθενται στη συνέχεια:

1. Με συντελεστή βαρύτητας 20 αξιολογούνταν παρεμβάσεις για τη διαχείριση των αποβλήτων σε σχέση με την επικινδυνότητά τους.
2. Με συντελεστή βαρύτητας 20 αξιολογούνταν η ικανότητα ανάπτυξης «πράσινων» αγαθών.
3. Με συντελεστή βαρύτητας 20 βαθμολογούνταν προτάσεις που οδηγούσαν στη μείωση των ενεργειακών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
4. Με συντελεστή βαρύτητας 10 η ανάπτυξη περιβαλλοντικών συστημάτων και προτύπων.
5. Με συντελεστή βαρύτητας 10 η βιωσιμότητα της επένδυσης.
6. Με συντελεστή βαρύτητας 10 η ωριμότητα του έργου.

7. Τέλος, με συντελεστή βαρύτητας 10 ο «χαρακτήρας» που έχει η επένδυση.

5.2 ii. Εκδήλωση ενδιαφέροντος και ύψος δημόσιας χρηματοδότησης

Η δημόσια δαπάνη που είχε προϋπολογιστεί για το συγκεκριμένο πρόγραμμα ανέρχονταν στο συνολικό ποσό των 30.000.0000,00 ευρώ. Από αυτά, τα 21.180.000,00 ευρώ προέρχονταν από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα». Ποσό 3.300.000,00 ευρώ από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής. Επιπρόσθετα, 1.500.000,00 ευρώ από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας – Θράκης της Κεντρικής Μακεδονίας και 900.000,00 ευρώ από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας – Θράκης της Δυτικής Μακεδονίας. Επιπλέον, ποσό 2.820.000,00 ευρώ από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου για την Στερεά Ελλάδα και τέλος, ποσό 300.000,00 ευρώ από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και Νήσων Αιγαίου για το Νότιο Αιγαίο (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Η δημόσια χρηματοδότηση δεν ήταν ίδια για όλες τις επιχειρήσεις, αλλά καθορίζονταν από τον τόπο υλοποίησης της επένδυσης. Αναλυτικότερα, η Θεσσαλονίκη και η Αττική με εξαίρεση τα νησιά των νομών και των Βιομηχανικών Επιχειρηματικών Περιοχών ανήκε στην Περιοχή Α, όπου χρηματοδοτούνταν το 35% του επιλέξιμου προϋπολογισμού (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Στην Περιοχή Β ανήκαν οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις περιφέρειες Θεσσαλίας, Ιονίων Νήσων, Νοτίου Αιγαίου, Κρήτης, Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και τους νομούς Χαλκιδικής, Πέλλας, Ημαθίας, Κιλκίς, Πιερίας, Σερρών από την περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και Εύβοιας, Ευρυτανίας, Βοιωτίας, Φθιώτιδος, Φωκίδος από την περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. Επίσης, εδώ ανήκαν και τα νησιά των νομών Θεσσαλονίκης και Αττικής. Στην Περιοχή Β το ποσοστό Δημόσιας Χρηματοδότησης ανέρχεται στο 40% του επιλέξιμου προϋπολογισμού (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Οι υπόλοιπες περιφέρειες, δηλαδή Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Βορείου Αιγαίου, Ηπείρου, Δυτικής Ελλάδας και Πελοποννήσου, συνιστούν την Περιοχή Γ. Οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε αυτήν μπορούσαν να λάβουν Δημόσια Χρηματοδότηση με την ένταξή τους στο πρόγραμμα, ύψους 45% του επιλέξιμου προϋπολογισμού (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Ανακεφαλαιώνοντας, οι επιχειρήσεις των οποίων εγκρίθηκε η πρόταση στο πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010» έπρεπε να είχαν Ιδία Συμμετοχή τουλάχιστον 25% του εγκεκριμένου προϋπολογισμού. Η Δημόσια Χρηματοδότηση, ανάλογα με την Περιοχή στην οποία δραστηριοποιείται η επιχείρηση κάλυπτε το 35% ως 45% του προϋπολογισμού, ενώ το υπολειπόμενο ποσοστό καλυπτόταν από τραπεζική συμμετοχή. Τα εγκεκριμένα επενδυτικά σχέδια οφείλουν να ολοκληρωθούν μέσα σε 18 μήνες, με πρόβλεψη παράτασης 6 μηνών σε περίπτωση που ζητηθεί από τους δικαιούχους και συντρέχουν σπουδαίοι λόγοι (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

5.2 iii. Στατιστικά στοιχεία για τις επιχειρήσεις που τελικά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010»

Στο πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010» εκδήλωσαν ενδιαφέρον συνολικά 89 επιχειρήσεις ανά την επικράτεια, μέσω των προτάσεων που υπέβαλλαν. Από τις 89 προτάσεις εγκρίθηκαν και χρηματοδοτήθηκαν τελικά οι 52 (ΥΠΟΙΑΝ, 2011). Αν το αναγάγουμε σε ποσοστό 58,43%. Ο συνολικός προϋπολογισμός των εγκεκριμένων προτάσεων ανέρχονταν στα 7.269.816,57 ευρώ, ενώ η συνολική Δημόσια Δαπάνη ήταν ύψους 2.945.646,35 ευρώ (ΥΠΟΙΑΝ, 2011). Υπενθυμίζεται, ότι το ύψος της Δημόσιας Δαπάνης που είχε προϋπολογιστεί για το εν λόγω πρόγραμμα, ανέρχονταν στα 30.000.000,00 ευρώ. Συνάγεται ότι το ποσοστό της Δημόσιας Δαπάνης που τελικά εγκρίθηκε για χρηματοδότηση επιχειρηματικών πλάνων ανέρχεται μόλις στο 9,82% της αρχικά προϋπολογιζόμενης. Έμειναν δηλαδή αναξιοποίητα 27.054.353,65 ευρώ .

Αναλυτικότερα, από τα 21.180.000,00 ευρώ που προέρχονταν από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα», εγκρίθηκαν προτάσεις ύψους 1.457.697,45 ευρώ, δηλαδή ποσοστό της τάξης του 6,88%. Από την προϋπολογιζόμενη Δημόσια Δαπάνη ύψους 3.300.000,00 ευρώ που προέρχονταν από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής εγκρίθηκαν 439.145,72 ευρώ ή αν τα ανάγουμε σε ποσοστό 13,31%. Επίσης, από το 1.500.000,00 ευρώ του Επιχειρησιακού Προγράμματος Μακεδονίας – Θράκης (Κεντρική Μακεδονία), εγκρίθηκε Δημόσια Δαπάνη ύψους 501.110,55 ευρώ ή ποσοστό ύψους 33,41%. Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας – Θράκης (Δυτική Μακεδονία) διέθετε στο Πρόγραμμα 900.000,00 ευρώ, από τα οποία εγκρίθηκε Δημόσια Δαπάνη ύψους

159.440,00 ευρώ ή 17,72% ως ποσοστό. Παράλληλα, από το προϋπολογιζόμενο ποσό ύψους 2.820.000,00 ευρώ του Επιχειρησιακού Προγράμματος Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου (Στερεά Ελλάδα), εγκρίθηκε Δημόσια Δαπάνη ύψους 388.252,63 ευρώ ή ως ποσοστό 13,77%. Τέλος, από τα 300.000,00 ευρώ που διέθετε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και Νήσων Αιγαίου (Νότιο Αιγαίο) δεν εγκρίθηκε καμία πρόταση και όλο το ποσό έμεινε αδιάθετο.

Αν ανατρέξουμε στις υποβληθείσες προτάσεις ανά Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, παρατηρούμε ότι στο «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» υποβλήθηκαν 38 προτάσεις, από τις οποίες εγκρίθηκαν οι 26 ή το 68,42% των προτάσεων. Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής υποβλήθηκαν 22 προτάσεις και εγκρίθηκαν οι 9 ή το 40,41%. Στο Μακεδονίας – Θράκης (Κεντρική Μακεδονία), οι κατατεθειμένες προτάσεις ήταν 15 και εγκρίθηκαν οι 8 ή το 53,33%. Αντίστοιχα, στο Μακεδονίας – Θράκης (Δυτική Μακεδονία) υποβλήθηκαν 2 προτάσεις και εγκρίθηκαν και οι 2, διαφορετικά το 100%. Επιπρόσθετα, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου (Στερεά Ελλάδα) εγκρίθηκαν οι 7 προτάσεις στις 10 ή το 70% των προτάσεων. Καταλήγουμε με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και Νήσων Αιγαίου (Νότιο Αιγαίο), όπου από τις δύο κατατεθειμένες προτάσεις δεν εγκρίθηκε καμία τους.

Τα ανωτέρω στοιχεία καταδεικνύουν ότι η συμμετοχή του επιχειρηματικού κόσμου ήταν ιδιαίτερη περιορισμένη, παρόλο που το ύψος της δημόσιας συμμετοχής έφθανε σε ορισμένες περιοχές και το 45% του προτεινόμενου προϋπολογισμού. Το γεγονός αυτό οφείλεται είτε στο μειωμένο περιβαλλοντικό προσανατολισμό που έχουν οι ελληνικές επιχειρήσεις είτε στη μεγάλη οικονομική ύφεση που περιήλθε η χώρα και οδήγησε σε στενότητα τον επιχειρηματικό κόσμο και σε φοβία ανάπτυξης επενδύσεων εκτός των άκρως απαραίτητων. Φυσικά, δεν αποκλείεται συνδυασμός και των δύο ή κάποιος τρίτος παράγοντας. Ο παράγοντας αυτός, κάλλιστα θα μπορούσε να είναι οι ίδιες οι προϋποθέσεις που έθετε το πρόγραμμα, προκειμένου να μπορέσει μια επιχείρηση να υποβάλλει πρόταση. Κι αυτό καθότι εν μέσω κρίσης, όπου η πλειοψηφία των εταιριών παρουσίαζε ζημίες, λόγω μείωσης και της ζήτησης, βασικός όρος του προγράμματος ήταν οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να μην ήταν προβληματικές για τις προηγούμενες τρεις διαχειριστικές χρήσεις. Στο ζήτημα αυτό θα επανέλθουμε παρακάτω, εξετάζοντας και τη διακύμανση του ΑΕΠ, τα τελευταία χρόνια.

5.3 Πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010»

Σε δεύτερη φάση θα ανατρέξουμε στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010», του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα 2007 – 2013» (ΕΠΙΑΝ II), που εντάσσεται στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007 – 2013. Το πρόγραμμα αυτό, όπως και το «Πράσινη Επιχείρηση 2010», αποτελεί πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας (ΥΠΟΙΑΝ) και είναι συγχρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης) (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

5.3 i. Σκοπός του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010» και επιλεξιμότητα δαπανών

Σκοπός του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010» υπήρξε η «δημιουργία των προϋποθέσεων ώστε ο τομέας της προστασίας του περιβάλλοντος να αποτελέσει πεδίο άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας» (ΥΠΟΙΑΝ 2010 σελ. 7). Με άλλα λόγια το πρόγραμμα προωθούσε την ανάπτυξη ή /και τη δημιουργία επιχειρήσεων των οποίων η επιχειρηματική δραστηριότητα αποσκοπούσε στην προστασία του περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, οι ενέργειες που είναι¹ επιλέξιμες κατά την εκτέλεση του έργου, περιλαμβάνουν επενδύσεις με ειδικό στόχο (ΥΠΟΙΑΝ, 2010):

Τον προσανατολισμό της δραστηριότητας της επιχείρησης στη διαχείριση ή εναλλακτική διαχείριση αποβλήτων.

Την τόνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην κατεύθυνση της απορρύπανσης βιομηχανικών αποβλήτων.

Τη μείωση της αρνητικής κοινωνικής αποδοχής για τη μεταποιητική επιχείρηση και γενικότερα τη βελτίωση του κοινωνικού και περιβαλλοντικού προφίλ των επιχειρήσεων.

Την αύξηση των εγκαταστάσεων διάθεσης και επεξεργασίας αποβλήτων, τομείς στους οποίους παρουσιάζεται έλλειψη στην Ελλάδα.

Τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.

Τη δημιουργία ή επέκταση βιομηχανιών για την αξιοποίηση και εκμετάλλευση ανακυκλώσιμων υλικών.

¹ Χρησιμοποιείται Ενεστώτας, καθώς οι εγκεκριμένες πράξεις βρίσκονται στο στάδιο υλοποίησης των ενεργειών τους

Από τους ανωτέρω τομείς επενδύσεων, επιλέξιμες ενέργειες κρίνονται από το πρόγραμμα όσες σχετίζονται με:

Τη μεταφορά αποβλήτων (περιλαμβάνοντας το σύνολο των εργασιών μετακίνησης) ή/ και ειδικών ρευμάτων υλικών από τα μέσα συλλογής στους χώρους αξιοποίησης, διάθεσης ή μεταφόρτωσης. Ωστόσο, επενδύσεις που μοναδική τους ενέργεια είναι η μεταφορά, δεν είναι επιλέξιμες.

Τη συλλογή των αποβλήτων, που περιλαμβάνει τη συγκέντρωση και διαχωρισμό τους ή/ και ειδικών ρευμάτων υλικών σύμφωνα με τις χημικές ή/ και φυσικές ιδιότητες ή/ και ανάμειξη των αποβλήτων προκειμένου να μεταφερθούν.

Τη μεταφόρτωση αποβλήτων και πιο συγκεκριμένα εργασίες μετακίνησής τους ή/ και ειδικών ρευμάτων υλικών από τους χώρους συλλογής σε άλλα μέσα μεταφοράς. Σημειώνεται εδώ πως επενδύσεις με μοναδικό σκοπό τη μεταφόρτωση δεν είναι επιλέξιμες.

Την επεξεργασία μετά την παράδοση των αποβλήτων ή/ και ειδικών ρευμάτων υλικών στη μονάδα. Ειδικότερα, η επεξεργασία περιλαμβάνει εργασίες:

- Αποσυναρμολόγησης
- Απορρύπανσης
- Τεμαχισμού
- Αναγέννησης ή ανάκτησης διαλυτών
- Ανάκτησης ή ανακύκλωσης οργανικών ουσιών που δεν χρησιμεύουν ως διαλυτές
- Ανάκτησης ή ανακύκλωσης μεταλλικών ενώσεων ή μετάλλων
- Αναγέννηση βάσεων ή οξέων
- Αξιοποίηση προϊόντων προερχόμενα από καταλύτες
- Αξιοποίηση προϊόντων που χρησιμοποιούνται για να δεσμευτούν ρύποι
- Επαναχρησιμοποίηση ή αναγέννηση ελαίων
- Εδαφική διασπορά, χρήσιμη από οικολογική ή γεωργική άποψη, συμπεριλαμβανομένων ενεργειών λιπασματοποίησης ή/ και λοιπών μετατροπών με βιολογική χροιά

Επιπρόσθετα, δευτερεύουσες επιλέξιμες ενέργειες αφορούν την παρακολούθηση εκπομπών ρύπων, όπως τα συστήματα καταγραφής δεδομένων εκπομπών ή η αυτόματη παρακολούθηση εκπομπών ακόμη και ο εξοπλισμός εργαστηρίου για φυσικοχημική ανάλυση ρύπων (ΥΠΟΙΑΝ, 2010). Δευτερεύουσα

επιλέξιμη ενέργεια είναι και η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών συστημάτων και προτύπων, όπως το πρότυπο ISO 14001, το Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) ή η εφαρμογή του Κοινοτικού Συστήματος Απονομής Οικολογικού Σήματος (ECOLABEL).

Από τις ανωτέρω κατηγορίες ενεργειών, ανακύπτουν οι επιλέξιμες δαπάνες οι οποίες είναι όσες σχετίζονται κατά πρώτον με την ανέγερση ή διαμόρφωση ή επέκταση κτιρίων, με μέγιστο επιλέξιμο ποσοστό τους στον προϋπολογισμό της επένδυσης το 25%. Επίσης, η προμήθεια εξοπλισμού και μηχανημάτων η οποία μάλιστα μπορεί να έχει ως μέγιστο επιλέξιμο ποσοστό το 100% του προϋπολογισμού του έργου. Η αγορά μεταφορικών μέσων, πλην των επιβατικών, μπορεί να ανέλθει ως ποσοστό στο 20% του προϋπολογισμού, ενώ οι αμοιβές συμβούλων και η προμήθεια λογισμικού μπορεί να είναι ως μέγιστο επιλέξιμο ποσοστό το 10% του προϋπολογισμού. Τέλος, ως 5% του προϋπολογισμού του έργου μπορεί να αποτελεί η αγορά τεχνογνωσίας και οι δαπάνες επικύρωσης, πιστοποίησης ή επαλήθευσης συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, καθώς και οι δαπάνες επαλήθευσης και δοκιμών από εργαστήρια (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Οι επιχειρήσεις που μπορούσαν να υποβάλλουν πρόταση στο πρόγραμμα είναι εταιρικές επιχειρήσεις, δηλαδή Ανώνυμη Εταιρία, Ετερόρρυθμη Εταιρία, Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης και Ομόρρυθμη Εταιρία, ανεξαρτήτου μεγέθους, νεοσυσταθείσες ή υφιστάμενες. Όφειλαν ωστόσο, να δραστηριοποιούνται στους τομείς της επεξεργασίας λυμάτων ή εξυγίανσης και άλλων υπηρεσιών διαχείρισης αποβλήτων ή συλλογής, διάθεσης και επεξεργασίας αποβλήτων, ανάκτησης υλικών (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Παράλληλα, οι υφιστάμενες επιχειρήσεις όφειλαν να έχουν συμπληρώσει τρεις πλήρεις διαχειριστικές χρήσεις και να μη θεωρούνταν προβληματικές, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2004/C/244/02). Επιπλέον, για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις, ο προτεινόμενος προϋπολογισμός της επένδυσης δεν έπρεπε να υπερβαίνει το 100% του μέσου όρου του κύκλου εργασιών της τελευταίας τριετίας. Για να ενισχύονταν μια εταιρία, στα πλαίσια του προγράμματος, έπρεπε συν τοις άλλοις, να υποβάλει πρόταση με προϋπολογισμό ύψους επένδυσης από 300.000,00 ευρώ έως 2.500.000,00 ευρώ (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Η υποβολή των προτάσεων για το εν λόγω πρόγραμμα ξεκίνησε στις 25 Μαΐου 2010 και έληξε στις 23 Ιουλίου του ίδιου έτους. Η διαδικασία ηλεκτρονικής υποβολής της πρότασης ήταν υποχρεωτική.

Η αξιολόγηση των προτάσεων βασίστηκε σε ορισμένα κριτήρια που έφεραν συντελεστές βαρύτητας. Αυτοί, παρατίθενται στη συνέχεια:

Συντελεστή βαρύτητας 20 έφερε η φύση των προς διαχείριση αποβλήτων αναφορικά με την επικινδυνότητά τους. Τον ίδιο συντελεστή είχε και το επίπεδο προτεινόμενης τεχνολογίας με στοιχεία καινοτομίας, αλλά και ο βαθμός αξιοποίησης των αποβλήτων. Η αξιοπιστία του φορέα υλοποίησης, η εξασφάλιση υλοποίησης της επένδυσης και η ωριμότητά της είχε συντελεστή 15. Επιπρόσθετα, η βιωσιμότητα του έργου και προτάσεις που επιδείκνυαν ολοκληρωμένη διαχείριση αποβλήτων έφεραν συντελεστή 10. Τέλος, με συντελεστή 5 αξιολογούνταν η εγκατάσταση νέας επιχείρησης σε ΒΕΠΕ (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

5.3 ii. Εκδήλωση ενδιαφέροντος και ύψος δημόσιας χρηματοδότησης

Η δημόσια δαπάνη που είχε προϋπολογιστεί για το πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» ανέρχονταν στο συνολικό ποσό των 30.000.0000,00 ευρώ. Τα χρήματα αυτά προέρχονταν από διάφορα Επιχειρησιακά Προγράμματα. Αναλυτικότερα, 11.932.793,00 ευρώ από το Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα». Στην Περιφέρεια Αττικής, 10.244.337,00 ευρώ διατέθηκαν από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής. Ποσό 3.057.156,00 ευρώ στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, προϋπολογίστηκε από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας – Θράκης. Από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας – Θράκης διατέθηκαν επιπλέον, 600.000,00 ευρώ για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας και Ηπείρου προέρχονταν 4.865.714,00 ευρώ που διατέθηκαν για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, ενώ ποσό 300.000,00 ευρώ προερχόμενα από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και Νήσων Αιγαίου προϋπολογίστηκαν για το Νότιο Αιγαίο (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Το ύψος της δημόσιας χρηματοδότησης δεν ήταν ίδιο για όλους τους δικαιούχους, αλλά ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης, καθορίζονταν από τον τόπο υλοποίησης της επένδυσης. Αναλυτικότερα, για τις μεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στον Νομό Θεσσαλονίκης και Αττικής το ποσοστό ανέρχονταν στο 30% του επιλέξιμου προϋπολογισμού. Το ποσοστό ανέρχονταν στο 35% για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους ίδιους νομούς (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Για τις μεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις περιφέρειες Θεσσαλίας, Ιονίων Νήσων, Νοτίου Αιγαίου, Κρήτης, Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και τους νομούς Χαλκιδικής, Πέλλας, Ημαθίας, Κιλκίς, Πιερίας, Σερρών από την περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και Εύβοιας, Ευρυτανίας, Βοιωτίας, Φθιώτιδος, Φωκίδος από την περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, το ποσοστό Δημόσιας Χρηματοδότησης ανέρχονταν στο 35% του επιλέξιμου προϋπολογισμού και προσαρμοζόταν στο 40% όταν επρόκειτο για μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Τέλος, στις υπόλοιπες περιφέρειες, δηλαδή Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Βορείου Αιγαίου, Ηπείρου, Δυτικής Ελλάδας και Πελοποννήσου, το ποσοστό Δημόσιας Χρηματοδότησης καθορίστηκε στο 40% του επιλέξιμου εξοπλισμού για τις μεσαίες επιχειρήσεις και αυξάνονταν στο 45% στην περίπτωση που αφορούσε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Επιπρόσθετα, η Ιδία Συμμετοχή δε δύναται να είναι μικρότερη του 25% του εγκεκριμένου προϋπολογισμού. Η Δημόσια Χρηματοδότηση, ανάλογα με την περίπτωση κυμαίνεται μεταξύ 35% - 45% του προϋπολογισμού, ενώ το υπολειπόμενο ποσοστό καλύπτεται από τραπεζική συμμετοχή (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Τα εγκεκριμένα επενδυτικά σχέδια έχουν χρονικό ορίζοντα υλοποίησης τους 24 μήνες, από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης μεταξύ επιχείρησης και Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας, για τις υφιστάμενες επιχειρήσεις. Επίσης, υπήρξε πρόβλεψη να δοθεί παράταση 6 μηνών σε περίπτωση που ζητηθεί από τους δικαιούχους πριν την τυπική ολοκλήρωση του έργου. Για τις νεοσυσταθείσες επιχειρήσεις η διάρκεια υλοποίησης ανέρχεται στους 30 μήνες από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης μεταξύ επιχείρησης και Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας. Και σε αυτή την περίπτωση προβλέφθηκε η δυνατότητα εξάμηνης παράτασης (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

5.3 iii. Στατιστικά στοιχεία για τις επιχειρήσεις που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και για αυτές που τελικά εντάχθηκαν στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010»

Τα στοιχεία των επιχειρήσεων των οποίων εγκρίνονται οι επενδύσεις με δημόσια συμμετοχή μέσω του προγράμματος «Πράσινες υποδομές 2010», δημοσιοποιήθηκαν τον Δεκέμβριο του 2010 για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (ΥΠΟΙΑΝ, 2010) και τον Μάιο του 2011 για τις υπόλοιπες περιφέρειες και το

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» (ΥΠΟΙΑΝ, 2011). Μέσω αυτών προκύπτει ότι κατέθεσαν επενδυτικές προτάσεις συνολικά 79 επιχειρήσεις, εκ των οποίων εγκρίθηκαν οι 54. Ανάγοντας την αναλογία σε ποσοστό, το 68,35% των υποβληθέντων προτάσεων, εγκρίθηκαν να συγχρηματοδοτηθούν από δημόσια δαπάνη. Ο συνολικός προϋπολογισμός των εγκεκριμένων προτάσεων ανήλθε στα 57.344.010,11 ευρώ, ενώ η συνολική Δημόσια Δαπάνη έφθασε τα 21.916.768,43 ευρώ.

Συνεπώς στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» το αναξιοποίητο ποσό της Δημόσιας Χρηματοδότησης διαμορφώθηκε στο ύψος των 8.083.231,57 ευρώ. Υπενθυμίζεται ότι η συνολική δημόσια χρηματοδότηση που είχε προϋπολογιστεί για τους σκοπούς του προγράμματος ήταν 30.000.000,00 ευρώ, άρα το ποσοστό των χρημάτων που θα διέθετε το δημόσιο για το υσκοπύς της πράξης ήταν αρχικά 73,06%.

Στο σημείο αυτό αξίζει να προβούμε σε μία εκτενέστερη στατιστική ανάλυση των εγκεκριμένων προτάσεων. Από τα 11.932.793,00 ευρώ που διατέθηκαν από το Ε.Π. «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα», εγκρίθηκαν προτάσεις με συνολική δημόσια δαπάνης ύψους 9.202.502,75 ευρώ. Ως ποσοστό αντιστοιχεί στο 77,12% των χρημάτων που αρχικά προβλέφθηκαν. Ο συνολικός προϋπολογισμός των εγκεκριμένων προτάσεων ανήλθε στα 21.895.776,89 ευρώ. Ένα πρόσθετο στοιχείο είναι πως από τις 35 επιχειρήσεις που υπέβαλαν αίτηση στο πρόγραμμα, εγκρίθηκαν οι επενδυτικές προτάσεις των 22 ή το 62,86%.

Αντίστοιχα, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής, το οποίο διέθεσε 10.244.337,00 ευρώ, εντάχθηκαν έργα συνολικής δημόσιας δαπάνης 3.837.628,16 ευρώ, που αναλογεί σε ποσοστό ύψους 37,46%. Το ύψος του συνολικού προϋπολογισμού των πράξεων που εγκρίθηκαν ανήλθε στα 11.605.805,57 ευρώ. Οι 11 προτάσεις που εγκρίθηκαν ήταν και οι μόνες που κατατέθηκαν, άρα μεταφραζόμενη η αναλογία σε ποσοστό είναι 100%.

Από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας Θράκης (Κεντρική Μακεδονία) προβλέφθηκε αρχικά να διατεθούν 3.057.156,00 ευρώ. Ωστόσο, εντάχθηκαν έργα συνολικής δημόσιας δαπάνης ύψους 3.767.839,65 ευρώ και αναπροσαρμόστηκε η συμμετοχή του Ε.Π. Μακεδονίας Θράκης. Το ύψος του συνολικού προϋπολογισμού των πράξεων που εγκρίθηκαν διαμορφώθηκε στα 11.003.791,73 ευρώ. Εννέα είναι οι εγκεκριμένες επιχειρήσεις από συνολικά δώδεκα που υποβλήθηκαν, διαφορετικά το ποσοστό των εγκεκριμένων είναι 75%. Παρόμοια

περίπτωση συναντάμε και στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Μακεδονίας Θράκης (Δυτική Μακεδονία), όπου η αρχική συμμετοχή της δημόσιας δαπάνης ορίστηκε στα 600.000,00 ευρώ. Οι πράξεις που εντάχθηκαν όμως ανέβασαν τη δημόσια δαπάνη στα 683.994,00 ευρώ. Ο συνολικός προϋπολογισμός των εγκεκριμένων έργων ανήλθε στο 1.709.985,00 ευρώ. Πέντε προτάσεις υποβλήθηκαν συνολικά και από αυτές εγκρίθηκαν οι δύο ή το 40% των υποβληθέντων προτάσεων.

Τέλος, από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδος – Ηπείρου (Στερεά Ελλάδα), προβλέφθηκε στην πρόσκληση του προγράμματος να διατεθούν 4.865.714,00 ευρώ. Τα έργα που σε πρώτη φάση εντάχθηκαν προέβλεπαν συνολική δημόσια δαπάνη ύψους 4.424.803,87 ευρώ. Μεταφραζόμενη η αναλογία αυτή σε ποσοστό, αξιοποιείται το 90,93% των προϋπολογισμένων χρημάτων. Το ύψος του συνολικού προϋπολογισμού των πράξεων που εγκρίθηκαν έφθασε στα 11.128.650,00 ευρώ. Οι πράξεις που εντάχθηκαν είναι δέκα, ενώ απορρίφθηκαν έξι, συνεπώς εντάχθηκε το 62,5% των υποβληθέντων προτάσεων.

Στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης και Νήσων Αιγαίου (Νότιο Αιγαίο) δεν υποβλήθηκε κάποια πρόταση. Κατά συνέπεια τα αρχικώς προϋπολογιζόμενα 300.000,00 ευρώ παρέμειναν αναξιοποίητα.

5.3 iv. Απεντάξεις έργων του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010»

Όμως, τον Μάρτιο του 2012 υπήρξε μια αρνητική εξέλιξη στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» καθώς απεντάχθηκαν τέσσερα έργα (ΥΠΟΙΑΝ, 2012). Το ένα από αυτά ανήκε στο Ε.Π. Αττικής και μείωσε το ύψος της Δημόσιας Δαπάνης κατά 340.587,02 ευρώ, οπότε διαμορφώθηκε στα 3.497.041,14 ευρώ. Αντίστοιχα, και το ποσοστό του προϋπολογισμού της Δημόσιας Δαπάνης που διέθετε το Ε.Π. Αττικής, μειώθηκε σε 34,13% από 37,46%. Παράλληλα, οι ενταγμένες προτάσεις μειώθηκαν σε δέκα από έντεκα σε σύνολο έντεκα υποβληθέντων προτάσεων.

Από τις λοιπές απεντάξεις, δύο αφορούσαν στο Π.Ε.Π. Μακεδονίας – Θράκης (Κεντρική Μακεδονία). Το ύψος της Δημόσιας Δαπάνης μειώθηκε κατά 902.547,80 ευρώ και κατήλθε στα 2.865.291,85 ευρώ από 3.767.839,65 ευρώ. Οι πράξεις που τελικά εντάχθηκαν έγιναν επτά από σύνολο δώδεκα υποβληθέντων προτάσεων.

Η τέταρτη απένταξη αφορούσε στο Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα και είχε ως επακόλουθο την ελάττωση της Δημόσιας Δαπάνης

κατά 498.078,80 ευρώ. Συνεπάγεται ότι η Δημόσια Δαπάνη διαμορφώθηκε στα 8.704.423,95 ευρώ από 9.202.502,75 ευρώ ή ως ποσοστό επί του συνόλου της συνολικά προϋπολογισμένης δημόσιας δαπάνης, μειώθηκε στο 72,95% από 77,12%. Τα έργα που εντάχθηκαν μεταβλήθηκαν στα 21 από 22 σε σύνολο 35 υποβεβλημένων προτάσεων.

Επίσης, από ότι διαφαίνεται από τα στοιχεία της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα (2012), απεντάχθηκαν άλλα δύο έργα. Πρόκειται για δύο πράξεις, των οποίων η δημόσια χρηματοδότηση προέρχονταν από το Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα και περιορίζουν ακόμη περισσότερο την αποτελεσματικότητα του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010». Συγκεκριμένα, η δημόσια δαπάνη μειώθηκε κατά 903.485,50 ευρώ και κατήλθε στα 7.800.938,45 ευρώ από 9.202.502,75 που ήταν αρχικά, όταν είχαν ενταχθεί 22 πράξεις. Υπενθυμίζουμε ότι το Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα διέθεσε 11.932.793,00 ευρώ για τους σκοπούς του προγράμματος. Ως ποσοστό επί της συνολικής αυτής προϋπολογισμένης δημόσιας δαπάνης, η δημόσια δαπάνη των 18 ενταγμένων πράξεων διαμορφώνεται στο 65,37% από 77,12% που ήταν για τις 21.

Από τα παραπάνω στοιχεία συνάγεται ότι ενώ η αποδοχή από τον επιχειρηματικό κόσμο, του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010» είναι μεγαλύτερη από το πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010», τα προβλήματα δεν εκλείπουν. Αυτό καταφαίνεται και από το μεγάλο πλήθος των απεντάξεων, λίγο καιρό μετά την ανακοίνωση των αρχικών αποτελεσμάτων. Συνολικά, το ύψος της Δημόσιας Δαπάνης που είναι υπό αξιοποίηση μετά τις απεντάξεις των έξι πράξεων, ανέρχεται στα 19.272.069,31 ευρώ ή ως ποσοστό, το 64,24% των 30.000.000,00 ευρώ που είχαν αρχικά διατεθεί για τους σκοπούς του προγράμματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 - Συμπεράσματα - Επίλογος

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν να εξετάσει αν επηρεάζονται οι πρακτικές Ε.Κ.Ε., σε περίοδο αμβλείας οικονομικής κρίσης. Το οικονομικό περιβάλλον που θέσαμε στο μικροσκόπιο είναι αυτό της Ευρώπης κατά τη μεγάλη οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 και ιδιαίτερα της Ελλάδας, μίας εκ των πρωταγωνιστών στα οικονομικά γεγονότα που ακολούθησαν.

Αφού πραγματοποιήσαμε μια ενδελεχή ανασκόπηση στη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με την Ε.Κ.Ε., εξετάσαμε τις αιτίες που επέφεραν την οικονομική κρίση που αρχικά εκδηλώθηκε σε ένα μικρό τμήμα των χρηματοοικονομικών αγορών και συγκεκριμένα σε αυτό των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις Η.Π.Α.. Από τις Η.Π.Α. εξαπλώθηκε στις ευρωπαϊκές αγορές και όχι μόνο. Στην εργασία έγινε αναφορά στα κράτη που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση.

Σωρεία δραματικών γεγονότων και χειρισμών, έφεραν στο μεταξύ την Ελλάδα στο μάτι του κυκλώνα. Συνεχείς υποβαθμίσεις των ελληνικών ομολόγων από διεθνείς οίκους αξιολόγησης, κατέστησαν τα επιτόκια δανεισμού της χώρας από τις διεθνείς χρηματαγορές μη βιώσιμα. Το πρώτο μνημόνιο για το δανεισμό της χώρας από το Δ.Ν.Τ., την Ε.Ε. και την Ε.Κ.Τ., ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ, συμφωνήθηκε τον Μάρτιο του 2010 και εγκρίθηκε από τη βουλή των Ελλήνων στις 5 Μαΐου 2010 (Arghyrou και Kontonikas, 2012). Το δεύτερο μνημόνιο για τη νέα δανειακή σύμβαση ψηφίστηκε από την βουλή των Ελλήνων στις 13 Φεβρουαρίου 2012 (Σταυρόπουλος, 2012). Στη συνέχεια της έρευνας, μας απασχόλησαν κάποια οικονομικά μεγέθη της Ε.Ε., που σχετίζονται με την αειφορία και τις πρακτικές Ε.Κ.Ε..

Εξετάζοντας το ευρωπαϊκό περιβάλλον, διαπιστώσαμε ότι η ιδιωτική επένδυση χωρών με παρόμοια οικονομικά προβλήματα με της Ελλάδας, ομοιάζει. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πορτογαλία η ιδιωτική επένδυση ήταν κατά πολύ μειωμένη το 2011 συγκριτικά με το 2009. Αντίθετα, για το ίδιο διάστημα, χώρες που η ευρωπαϊκή κρίση τις άφησε αλώβητες, όπως η Γαλλία και η Γερμανία, εμφάνισαν αύξηση της ιδιωτικής επένδυσης (Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων – European Investment Bank, 2012). Διαφορές εντοπίστηκαν ωστόσο μεταξύ Ελλάδας και Πορτογαλίας, στη συμπεριφορά του ΑΕΠ. Ενώ στην Ελλάδα το ΑΕΠ βαίνει

μειούμενο χρόνο με τον χρόνο, από το 2008 και έπειτα, στην Πορτογαλία το 2010 πραγματοποιήθηκε ανάκαμψη σε σχέση με το 2009 (Eurostat, 2012).

Παράλληλα, έκθεση της Eurostat, (2011) φανερώνει ότι η οικονομική κρίση επηρέασε την αειφόρο ανάπτυξη στην Ε.Ε.. Η συνολική οικονομία της Ε.Ε. ακόμη και στα μέσα του 2011 παρουσίασε πολύ μικρή ανάπτυξη. Συνέπεια ωστόσο του αρνητικού οικονομικού κλίματος ήταν η ανάληψη λιγότερων επενδύσεων από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, όπως προείπαμε. Επιπρόσθετα, σημειώθηκε μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν), αύξηση της ανεργίας και της μακροχρόνιας ανεργίας και μείωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους θεσμούς της Ε. Ε. Θετικό παράγωγο της κρίσης από την άλλη, υπήρξε η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και συνεπώς η ελάττωση της ενεργειακής εξάρτησης των κρατών μελών της Ε.Ε..

Τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, (2011), συνοψίζουν ότι για το διάστημα 2009 με 2011 αρνητικός υπήρξε ο απολογισμός στους αειφόρο ανάπτυξη της Ε.Ε.. Συγκεκριμένα, ο δείκτης της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης που εξετάζει η Eurostat, ενώ παρουσίαζε αυξητική τάση από το 2003 ως το 2007, πέρασε σε αρνητική τροχιά από το 2008 και έπειτα.

Υπό αυτό το δυσμενές οικονομικό κλίμα επιχειρήσαμε να διαπιστώσουμε αν επηρεάζονται οι πρακτικές Ε.Κ.Ε. των ελληνικών επιχειρήσεων. Για την έρευνά μας χρησιμοποιήσαμε και αναλύσαμε στατιστικά, τα στοιχεία από δύο προγράμματα του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα II» (ΕΠΑΝ II), που εντάσσεται στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007 – 2013. Τα προγράμματα αποτέλεσαν πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας (ΥΠΟΙΑΝ), αναρτήθηκαν το 2010 και είχαν συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Αντικείμενο και των δύο προγραμμάτων ήταν η αειφορία των ελληνικών επιχειρήσεων και η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών πρακτικών. Να σημειωθεί ότι η δημόσια δαπάνη ανά επένδυση κυμαίνονταν από 30% ως 45% επί του εγκεκριμένου προϋπολογισμού. Παρόλη την επιδότηση, η συμμετοχή του επιχειρηματικού κόσμου ήταν απογοητευτική.

Για να θεωρήσουμε ασφαλές το συμπέρασμα, ότι η οικονομική ύφεση διαδραμάτισε κάποιο ρόλο στην μειωμένη ανάληψη περιβαλλοντικών πρακτικών Ε.Κ.Ε. από τις ελληνικές επιχειρήσεις, αν και δινόταν σημαντική κρατική επιχορήγηση, προστρέξαμε και πάλι στα στοιχεία της Eurostat, (2011) για την

αιφόρο ανάπτυξη. Εξετάζοντας το δείκτη Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, διαπιστώσαμε ότι το διάστημα μεταξύ των ετών 2003 και 2010 στην Ελλάδα η υιοθέτηση του Κοινοτικού Συστήματος Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS) από τις επιχειρήσεις της, γνώρισε αύξηση της τάξης του 644%. Ωστόσο, όταν αναρτήθηκε το πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010», εν μέσω κρίσης, και έκανε ιδιαίτερη μνεία στην χρηματοδότηση περιβαλλοντικών συστημάτων και προτύπων από τους οργανισμούς, η συμμετοχή ήταν δραματικά μικρή. Μόλις τα 2.945.646,35 ευρώ, έφθασε το ύψος της Δημόσιας Δαπάνης επί το σύνολο των εγκεκριμένων προτάσεων, όταν είχαν προϋπολογιστεί για τους σκοπούς του προγράμματος 30.000.000,00 ευρώ από τον δημόσιο κορβανά. Δηλαδή, το ποσοστό της Δημόσιας Δαπάνης που τελικά εγκρίθηκε για χρηματοδότηση επιχειρηματικών πλάνων ανήλθε μόλις στο 9,82% της αρχικά προϋπολογιζόμενης. Τα αναξιοποίητα 27.054.353,65 ευρώ καταδεικνύουν ότι συντελέστηκε μία αλλαγή στο κλίμα που περιέγραφαν τα στοιχεία της Eurostat, (2011) για την προηγούμενη εφταετία.

Όμως και η τύχη του προγράμματος «Πράσινες Υποδομές 2010» δεν ήταν ανέφελη. Έξι απεντάξεις πράξεων σημειώθηκαν το 2012, δέκα μόλις μήνες μετά την ανακοίνωση των τελικών αποτελεσμάτων. Οι εγκεκριμένες πράξεις μειώθηκαν σε 48 από 54 και το ύψος της Δημόσιας Δαπάνης διαμορφώθηκε στα 19.272.069,31 ευρώ ή ως ποσοστό, το 64,24% των 30.000.000,00 ευρώ που είχαν προϋπολογιστεί για την περιβαλλοντική αναβάθμιση των υποδομών των επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα υποδομών που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαχείριση αποβλήτων. Το πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010», επίσης επιχορηγούσε την ανάπτυξη περιβαλλοντικών συστημάτων και προτύπων.

Στο σημείο αυτό να κάνουμε κάποιες ακόμη επισημάνσεις. Το πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010» απευθυνόταν κατά βάση σε μικρές επιχειρήσεις οι οποίες στα έτη 2009 και 2008 απασχολούσαν από 0 ως 50 άτομα. Μάλιστα στις υποβληθείσες προτάσεις ο προϋπολογισμός του ύψους της επένδυσης κυμαίνονταν από 30.000,00 ευρώ έως 200.000,00 ευρώ ανά αίτηση (ΥΠΟΙΑΝ, 2010). Αντίθετα, το πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» αν και δεν έκανε μνεία στο μέγεθος των επιχειρήσεων, όριζε ότι η υποβληθείσα πρόταση όφειλε να έχει προϋπολογισμένο ύψους επένδυσης από 300.000,00 ευρώ έως 2.500.000,00 ευρώ (ΥΠΟΙΑΝ, 2010). Επίσης, ότι οι επιχειρήσεις που υπέβαλλαν φάκελο έπρεπε να δραστηριοποιούνται στους τομείς της επεξεργασίας λυμάτων ή εξυγίανσης και άλλων υπηρεσιών

διαχείρισης αποβλήτων ή συλλογής, διάθεσης και επεξεργασίας αποβλήτων ή ανάκτησης υλικών (ΥΠΟΙΑΝ, 2010).

Από τα ανωτέρω εξάγονται δύο συμπεράσματα. Οι μικρές επιχειρήσεις, έτσι όπως τις ταξινομεί η Ε.Ε. σύμφωνα με τον αριθμό των εργαζομένων της (European Environment Agency, 1998), στις οποίες και απευθυνόταν το πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010», ήταν πολύ πιο διστακτικές στο να αναπτύξουν μια περιβαλλοντική επένδυση. Πιθανότατα, γιατί οι μικρές επιχειρήσεις έχουν λιγότερα μέσα να ανταποκριθούν σε δύσκολες οικονομικές συνθήκες και ιεραρχούν πολύ ψηλά το ζήτημα της επιβίωσης της εταιρίας, παρά αυτό της αειφορίας και της προστασίας του περιβάλλοντος. Ακόμη και αν μια μικρή εταιρία δεν αντιμετώπιζε οικονομική στενότητα το διάστημα που αναρτήθηκε το πρόγραμμα, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι θα ήταν πολύ πιο διστακτική στο να αναλάβει μια νέα επένδυση, έστω και κατά ένα μέρος επιχορηγούμενη από το κράτος, από ότι θα ήταν, αν οι οικονομικές συνθήκες ήταν ομαλές. Στο συμπέρασμα αυτό συνηγορούν και τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (EIB, 2012), για την πτώση της ιδιωτικής επένδυσης στην Ελλάδα.

Από την άλλη πλευρά, το πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» που αφορούσε σε συγκεκριμένο τομέα της αγοράς, στον οποίο η Ελλάδα υστερούσε σημαντικά και άρα αποτελούσε επενδυτική ευκαιρία για να καλύψουν το κενό νεοεισερχόμενες εταιρίες ή να αποφύγουν βαριά πρόστιμα οι παλιές, είχε σαφώς μεγαλύτερο αντίκρισμα και καλύφθηκε μεγάλο κομμάτι της προϋπολογιζόμενης δημόσιας δαπάνης. Να σημειωθεί επίσης, ότι αν τελικά η αποκομιδή απορριμμάτων φύγει από τους δήμους και ανατεθεί σε ιδιωτικές εταιρίες, θα αποδειχθεί ότι η πλειοψηφία των επιχειρήσεων που υπέβαλλε πρόταση στο εν λόγω πρόγραμμα, έκανε μια σοφή οικονομική κίνηση. Ακόμη όμως και σε αυτό το πρόγραμμα το 64,24% της προϋπολογιζόμενης δημόσιας δαπάνης που καλύφθηκε από τις εγκεκριμένες προτάσεις, είναι ένα ποσοστό που αντανακλά δυσκολίες στην ανάληψη περιβαλλοντικών επενδύσεων.

Η συμβολή της οικονομικής κρίσης που μαστίζει την Ελλάδα στη μη υιοθέτηση πρακτικών Ε.Κ.Ε. από τις ελληνικές επιχειρήσεις διαφάνηκε μέσα από τα στοιχεία που προκύπτουν από τα δύο προγράμματα περιβαλλοντικού προσανατολισμού που εξετάσαμε. Η συμμετοχή των εταιριών σε αυτά ήταν μειωμένη και σε αρκετές περιπτώσεις είχαμε απεντάξεις, λόγω αδυναμίας να υλοποιηθούν οι προϋπολογισμένες ενέργειες των έργων.

Επιπρόσθετα, η συγγραφέας επισήμανε έναν ακόμη ανασταλτικό παράγοντα στη δήλωση συμμετοχής στα προαναφερόμενα προγράμματα. Τα κριτήρια αξιολόγησης που έθεταν τα ίδια τα προγράμματα. Βασικό προαπαιτούμενο που εξετάζονταν ώστε να εγκρίνονταν η πρόταση μιας εταιρίας, ήταν αυτή να μη θεωρούνταν προβληματική για τις τρεις προηγούμενες διαχειριστικές χρήσεις. Όμως, σε ένα οικονομικό περιβάλλον που το ΑΕΠ της χώρας συρρικνώνεται από το 2008 και δώθε, το κριτήριο αυτό, επέφερε τον αποκλεισμό ή τη μη δήλωση συμμετοχής από πολλές δυναμικές επιχειρήσεις που η συγκυρία του εξωτερικού περιβάλλοντος τους έφερε σε προσωρινή δυσχέρεια.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις, ήρθαν σε επαφή με τις αρχές της Ε.Κ.Ε. και άρχισαν συνειδητά να υιοθετούν τις πρακτικές της, τα χρόνια λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης (Eurostat, 2011; Lazaridou, 2008). Μάλιστα, αίτημα του επιχειρηματικού κόσμου υπήρξε η χορήγηση κρατικής επιδότησης που θα το εδιευκόλυνε να επιδείξουν κοινωνική υπευθυνότητα (Lazaridou, 2008). Τη στιγμή όμως που δύο μεγάλα προγράμματα περιβαλλοντικού περιεχομένου αναρτώνται, η οικονομική δυσχέρεια στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, βρίσκει διστακτικό τον επιχειρηματικό κόσμο στο να αναλάβει πρωτοβουλία. Άλλωστε η Ε.Κ.Ε., που τα προηγούμενα χρόνια άρχισε να γίνεται γνωστή στον ελληνικό χώρο, πιθανότατα να μην πρόλαβε να γίνει κτήμα των εταιριών και των διοικήσεών τους. Παράλληλα, μπορεί να μην έγιναν κατανοητά τα οφέλη που προκύπτουν από την υιοθέτηση των πρακτικών της.

Μέσα από τη μελέτη μας, καταδείξαμε ότι η ευρωπαϊκή οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Ευρώπη το 2008, άφησε τα σημάδια της στην αειφόρο ανάπτυξη της Ε.Ε. και της Ελλάδας ειδικότερα. Για την τελευταία μάλιστα, που βίωσε έντονα την οικονομική δυσπραγία, ο αρνητικός αντίκτυπος ήταν μεγαλύτερος. Η Ε.Κ.Ε. και οι πρακτικές της που απαιτούν ανάληψη οικονομικών επενδύσεων, μπήκαν στον πάγο από τις ελληνικές επιχειρήσεις, ακόμη κι αν δίνονταν δημόσια επιχορήγηση που κάλυπτε μεγάλο μέρος της επένδυσης.

Πρότασή μας είναι, να επαναληφθεί η έρευνα σε μερικά χρόνια, ώστε να διαπιστωθεί πόσες είναι οι εταιρίες που κατόρθωσαν να υλοποιήσουν τελικά τα περιβαλλοντικά έργα που ανέλαβαν. Πιο σφαιρικά, χρειάζεται να εξεταστεί ο αντίκτυπος της κρίσης στην υιοθέτηση της Ε.Κ.Ε. από τις ελληνικές επιχειρήσεις, εφόσον η κρίση λάβει τέλος, και αποκαλυφθούν όλες οι παράμετροι των συνεπειών της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

Arghyrou, M.G. and Kontonikas, A. (2012), “The EMU sovereign-debt crisis: Fundamentals, expectations and contagion”, *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, **22**(4), pp. 658 – 677.

Baer, W., Dias, D. A., Duarte, J. B. (2012), “The Economy of Portugal and the European Union: from High Growth Prospects to the Debt Crisis”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, doi: 10.1016/j.qref.2012.06.002, [accessed 09/08/2012].

Balabanis, G., Hugh, C. P., Jonathan, L. (1998), “Corporate social responsibility and economic performance in the top British companies: are they linked?”, *European Business Review*, **98**(1), pp. 25 – 44.

Becker-Olsen, L. K., Cudmore, B. A, Hill, R. P. (2006), “The Impact of Perceived Corporate Social Responsibility on Consumer Behavior”, *Journal of Business Research*, **59**, pp. 46 – 53.

Bryson, J. R. and Lowe, P. A. (2002), “Story-telling and history construction: rereading George Cadbury’s Bournville Model Village”, *Journal of Historical Geography*, **28**(1), pp. 21 – 41.

Buckley, M. (2012), “From Kerala to Dubai and back again: Construction migrants and the global economic crisis”, *Geoforum*, **43**(2), pp. 250 – 259.

Burns, R. B. (2000), *Introduction to Research Methods*, London: Sage Publications.

Caroll, A.B (2000), “The four faces of corporate citizenship”, in Richardson, J.E. (EDS.) *Business Ethics 01/0*, Guilford: Dushkin/McGraw-Hill, pp. 187-91.

Chandler, G. (2003), “The Curse of CSR”, *New Academy Review*, **2**(1), pp. 31 – 34.

Clement, W.R. (2005), “The lessons from stakeholder theory for U.S. business leaders”, *Business Horizons*, **48**(3), pp. 255 – 264.

Connor, G., Flavin, T., O’ Kelly, B. (2012), “The U.S. and Irish credit crisis: Their distinctive differences and common features”, *Journal of International Money and Finance*, **31**, pp. 60 – 79.

Creswell, J. W. (1994), *Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches*, Thousand Oaks: Sage Publications.

Creswell, J. W. (2003), *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, Thousand Oaks: Sage Publications.

Dennis, B., Neck, C. P., Goldsby, M. (1998), “Body Shop International: An Exploration of Corporate Social Responsibility”, *Management Decision*, **36**(10), pp. 649 – 653.

Donaldson, T. and Dunfee, T. (1994), “Toward a unified conception of business ethics: integrative social contracts theory”, *Academy of Management Review*, **19**(2), pp. 252 – 284.

Donaldson, T. and Preston, L.E. (1995), “Stakeholder theory of the corporation: concepts, evidence, and implications”, *The Academy of Management Review*, **20**(1), pp. 65 – 91.

European Commission, Directorate- General for Employment and Social Affairs (2001), *Green Paper: Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility*, ISBN 92-894-1478-2, Luxembourg: Eur-Op.

European Commission, Directorate- General for Energy and Transport (2007), *Renewables Make the Difference*, ISBN 978-92-79-06361-9, Luxembourg: Eur-Op.

European Environment Agency (1998), *Environmental Management Tools for SMEs*, ISBN 9291671061, Luxembourg: Eur-Op.

European Investment Bank (2012), *Investment and growth in the time of climate change*, Brussels: Bruegel on behalf of Economics Department of EIB.

Eurostat (2011), “Provision of deficit and debt data for 2010 – first notification”, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-26042011-AP/EN/2-26042011-AP-EN.PDF, [accessed 20/06/2012].

Eurostat (2011), *Sustainable development in the European Union – 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy*, ISBN 978-92-79-18516-8, Luxembourg: Eur-Op.

Eurostat (2012), “File: GDP at current market prices, 2000, 2009 and 2010” http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:GDP_at_current_market_prices,_2000,_2009_and_2010.png&filetimestamp=20120110102308, [accessed 21/06/2012].

Frederick, W. C. (1986), “Toward CSR3: why ethical analysis is indispensable and unavoidable in corporate affairs”, *California Management Review*, **28**(2), pp. 126 – 141.

Frederick, W.C. (1998), “Moving to CSR4: What to Pack for the Trip”, *Business and Society*, **37**(1), pp. 40 – 59.

Freeman, R.E. (1984), *Strategic Management: A Stakeholder Approach*, Massachusetts: Pitman.

Friedman, M. (1962), *Capitalism and freedom*, Chicago: The University of Chicago Press.

Hopkins, M. (2007), *Corporate Social Responsibility and International Development: Is Business the Solution?*, London: Earthscan.

House of Commons (2009), *Banking Crisis: The impact of the failure of the Islandic banks*, London: The Stationery Office Limited.

Hutton, W. (2002), "Capitalism must put its house in order" in Werther Jr, W. B, Chandler, D, (EDS.) *Strategic Corporate Social Responsibility as Global Brand Insurance*, Business Horizons, **48**, pp. 317 -324, CT, 320.

Jacoby, N. H. (1977), *Corporate Power and Social Responsibility*, New York: Macmillan.

Kolk, A. and Tudder, R.V. (2002), "The effectiveness of self-regulation: Corporate codes of conduct and child labour", *European Management Journal*, **20**(3), pp. 260 – 271.

Kolk, A. and Tudder, R.V. (2010), "International business, corporate social responsibility and sustainable development", *International Business Review*, **19**, pp. 119 – 125.

Kovacs, R. (2006), "Interdisciplinary Bar for the Public Interest: What CSR and NGO Frameworks Contribute to the Public Relations of British and European activists", *Public Relations Review*, **32**, pp. 429 – 632.

Lantos, P.J. (2001), "The boundaries of strategic corporate social responsibility", *Journal of Consumer Marketing*, **18**(7), pp. 595 – 632.

Lazaridou, E. (2008), "The Contribution of Corporate Social Responsibility in the Adoption of Solar Power from Greek Companies", *Practical Issues in Management & Economics*, **1**(1), pp. 20 – 35.

Lombard, M. (2000), "Restrictive Macroeconomic Policies and
Malovics, G., Csigene, N. N., Kraus, S., (2008), "The Role of Corporate Social Responsibility in Strong Sustainability", *The Journal of Socio-Economics*, **37**(3), pp. 907 – 918.

Martin, A. and Ross, G. (2004), *Euros and Europeans, Monetary Integration and the European Model of Society*, Cambridge: Cambridge University Press.

McWilliams, A. and Siegel, D. (2001), "Corporate social responsibility: a theory of the firm perspective", *Academy of Management Review*, **26**(1), pp. 117-27.

- Mundell, R. (2012), “The European Fiscal Reform and the plight of the euro”, *Global Finance Journal*, **23**(2), pp. 65 – 76.
- Taylor, J. B. (2010), “Getting Back on Track: Macroeconomic Policy Lessons from the Financial Crisis”, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, **92**(3), pp. 165 – 176.
- Newell, P. (2005), “Citizenship, accountability and community: The limits of the CSR agenda”, *International Affairs*, **81**(3), pp. 541–57.
- Newell, P. and Frynas J. G. (2007), “Beyond CSR? Business, poverty and social justice: an introduction”, *Third World Quarterly*, **28**(4), pp. 669 – 681.
- Oppewal, H., Alexander, A., Sullivan, P. (2006), “Consumer perceptions of corporate social responsibility in town shopping centres and their influence on shopping evaluations” *Journal of Retailing and Consumer Services*, **13**, pp. 261–274.
- Porter, M. and Kramer, M. (2002), “The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy”, *Harvard Business Review*, **80**(12), pp. 57 – 68.
- Radulescu C. V. and Ioan, I. (2009), “Economical crisis and the European Union’s cohesion policy”, *Management research and practice*, **1**(1), pp. 62 – 67.
- Rennings, K., Koschel, H., Brockmann, K. L, Kuhn, I. (1999), “A Regulatory Framework for a Policy of Sustainability: Lessons from the Neo-Liberal School”, *Ecological Economics*, **28**(2), pp. 197 – 212.
- Rose, A. K. and Spiegel, M. N. (2012), “Cross – country causes and consequences of the 2008 crisis: Early warning”, *Japan and the World Economy*, **24**, pp. 1 – 16.
- Sagebien J. and Whellams M. (2010), “CSR and Development: Seeing the Forest for the Trees”, *Canadian Journal of Development Studies*, **3**(4), pp. 483 – 510.
- Sen, S. and Bhattacharya, C. B. (2001), “Does Doing Good Always Lead to Doing Better? Consumer Reactions to Corporate Social Responsibility”, *Journal of Marketing Responsibility*, **38**(2), pp. 225 – 43.
- Smith, A. (2000), *The wealth of nations*, New York: The Modern Library.
- Thomas, B. A. (2004), *Research skills for management studies*, London: Routledge.
- Unemployment in the European Union”, *Review of Political Economy*, **12**(3), pp. 317-332.
- United Nations Conference on Trade And Development (2010), *The Financial and Economic Crisis of 2008 – 2009 and Developing Countries*, New York: United Nations Publication.
- Veld, J. I., Raciborski, R., Ratto, M., Roeger, W. (2011), “The recent boom – bust cycle: The relative contribution of capital flows, credit supply and asset bubbles”, *European Economic Review*, **55**(3), pp. 386 – 406.

Werther Jr, W. B. and Chandler, D. (2005), “Strategic Corporate Social Responsibility as Global Brand Insurance”, *Business Horizons*, **48**(4), pp. 317 -324.

World Business Council for Sustainable Development (1998), *Meeting Changing Expectations: Corporate Social Responsibility*, Geneva: WBCSD.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Mankiw, N. G. (2001), *Αρχές της Οικονομικής – Α' Τόμος*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

Γενική Γραμματεία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (2012), *Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατά το 2011*, ISBN 978-92-824-3439-0, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα (2012) *Ενταγμένα Έργα ανά Κατηγορία Πράξης*, http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/rptEspaErgaKP_23032012.pdf, [πρόσβαση 08/06/2012].

Ναυτεμπορική, (2011), «Ψηφίστηκε το Μεσοπρόθεσμο», 29 Ιουνίου, <http://www.naftemporiki.gr/news/cstory.asp?id=2004741>, [πρόσβαση 04/06/2012].

Σταυρόπουλος, Λ. (2012), «Ναι στο μνημόνιο από 199 βουλευτές και όχι από 74», *Το Βήμα*, 13 Φεβρουαρίου, <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281>, [πρόσβαση 04/06/2012].

Τσίμας, Π. (2011), *Το ημερολόγιο της κρίσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

ΥΠΟΙΑΝ (2010), «Ένταξη και έγκριση χρηματοδότησης των έργων στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος και αποδοχή πρακτικών Γνωμοδοτικής Επιτροπής», ΑΔΑ: 4Α9ΙΦ-Ν, [πρόσβαση 13/04/2012].

ΥΠΟΙΑΝ (2010), «Πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» - Οδηγός Προγράμματος», [http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9D%CE%95%CE%A3_%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%9C%CE%95%CE%A3\(3\).pdf](http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9D%CE%95%CE%A3_%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%9C%CE%95%CE%A3(3).pdf), [πρόσβαση 11/04/2012].

ΥΠΟΙΑΝ (2010), «Πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010» - Οδηγός Προγράμματος», <http://www.efepae.gr/data/draseis/%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9D%CE%97%20%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A7%CE%95%CE%99%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%97.pdf>, [πρόσβαση 06/04/2012].

ΥΠΟΙΑΝ (2010), «Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για υποβολή προτάσεων έργων προς ένταξη στη Δράση «Πράσινες Υποδομές 2010», [http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/%CE%A5_%CE%91_%20%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97_%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9D%CE%95%CE%A3_%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%9C%CE%95%CE%A3\(2\).pdf](http://epan2.antagonistikotita.gr/uploads/%CE%A5_%CE%91_%20%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A3%CE%97_%CE%A0%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%9D%CE%95%CE%A3_%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%9C%CE%95%CE%A3(2).pdf), [πρόσβαση 11/04/2012].

ΥΠΟΙΑΝ (2011), «Αποδοχή Πρακτικών Γνωμοδοτικής Επιτροπής, ένταξη και έγκριση χρηματοδότησης των έργων στο πρόγραμμα «Πράσινη Επιχείρηση 2010», ΑΔΑ: 4ΑΘ4Φ-58, [πρόσβαση 07/04/2012].

ΥΠΟΙΑΝ (2011), «Αποδοχή Πρακτικών Γνωμοδοτικής Επιτροπής, ένταξη και έγκριση χρηματοδότησης των έργων στο πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010» για το ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα», το ΕΠ «Αττική», το ΕΠ «Μακεδονία-Θράκη» (Κεντρική Μακεδονία) και το ΕΠ «Μακεδονία-Θράκη» (Δυτική Μακεδονία)», ΑΔΑ: 4ΑΘ0Φ-Τα, [πρόσβαση 13/04/2012].

ΥΠΟΙΑΝ (2012), «Απένταξη τεσσάρων (4) έργων από το πρόγραμμα «Πράσινες Υποδομές 2010», ΑΔΑ: Β443Φ-ΘΘΘ, [πρόσβαση 06/06/2012].

Χριστοδουλάκης, Ν. (2012), *Οικονομικές θεωρίες και κρίσεις: Ο ιστορικός κύκλος ορθολογισμού και απερισκεψίας*, Αθήνα: Κριτική.